Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 228 (12618) | 1984 чылдың октябрь 3, среда | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 3 көп

Совет Тываның юбилейинге чедир 7 хонук арткан

Тараа ажаалдазын Совет Тываның байырлалынга чедир доозар дээш бүгү күштү олче мөөңнээр

ТУРА-СОРУК ЧАҢГЫС ТУРДА

Октябрь 2-ниң байдалы-биле алырга, Кызылдың сайгарылга баазазында болгаш тараалар пунктуларда 8726 тонна тараа хүлээп алдынган. Күрүнеге тараа дужаарының мурнуку одуруунда ССРЭ-ниң 50 чылы (85,6 хуу), Тока аттыг (57,4 хуу), «Тиилелге» (45 хуу) совхозтар чорулп турар.

Совет Тываның байырлалының бүдүүзүнде ажыл-агыйлар чаа дужүттүң тараазын дужаарын уламчылап турар. Үрезинге херелээр кургаг, бышкан тараа хөй нуруузунда «Тиилелге», Тока аттыг болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы, «Көк-Тей» совхозтардан кээп турар. Ам бо хүннерде «Тиилелге» 1894 тонна, ССРЭ-ниң 50 чылы—2054, «Революцияның чалбыыжы» — 141, Тока аттыг совхоз —919, «Ленинчи орук» 635, «Совет Тыва» 152, «Көк-Тей» 1796, «Сукпак» 1265 тоннаны дужааган.

Кызылдың сайгарылга баазазының тараа хүлээп алыр черлери эртенгиниң 8 шактан 24 шакка чедир ийи ээлчег-биле үзүк чок ажылдап турар. Участок мастери Алексей Михайлович Криворотов-биле ужурашкаш, ажыл канчаар чорулп турарын сонуургадывыс.

— Бөгүн машиналар дыка хөй кээп тур. Хүлээп алырында, дужүреринде бичии-даа саадалга чок— деп, тайылбырлавышаан чорда, дензилээр черде келдивис. Ында дежурныйның дужунда соңга чанында дензиде күчүлүг КамАЗ оожум келгеш, доктаай берди. Чолаачы бистиң-биле мендилешкеш, дежурныйга документилерин тудусту. Дежурный демдеглеп турар аразында чугаалаштывыс. Көдээ ажыл-агый министерствозундан чолаачы В. С. Корешников 15, 26 тонна кызыл-касты «Көк-Тей» совхозтан сөөртүп келгенин ол болду. Удавааанда база бир машина дензи кырында турупту. Дензилээр черниң дежурныйы чолаачыларны шалыпкыны-биле эрттиргилеп-ле тур...

Автокөдүрүкчүде турган машинадан алдын тараа саарлып, шилээн даштыг механизмнерниң бункеринче удатпайн-на сайгарлып чорупту. Тарааны дужүрүп, шитте ажылдап турган, чаа-ла 30 хар ажыг хире назылыг аныяк кижи — баазаның эки ажылчыны Шивит Доржу-биле таныштывыс. Ээлчег санында 300 ажыг тоннаны ол хүлээп ап, дужүрүп турар.

— Дүжүт ажаалдазы кончуг харысалгалыг, бачым үеде онаашкан ажылынга ак сеткилдиг, херек болганда ийиги ээлчегге-даа артып, ажылдаарындан ойталавас тараа хүлээп алыр ажылчын Ольга Монгуш, кургадыр херекселдер мастери Иван Овсянка олар ышкаш эки ажылдап турарлар бистиинде хөй.

Тараа кургадыр үш дериг-херексел үш ээлчег-биле хондур, хүндүзедир ажылдап турар. Ээлчег санында-ла 100 тонна ажыг тарааны кургадыр. Бир херекселге-ле ээлчегде мастер-сушильщик база оон дузалакчызы ажылдаар. Механизмнерниң ажылын үргүлчү хайгаарап, хынаар. Тарааны чогуур нормазынга чедир эки шынарлыг кургадыр ужурлуг. Баазада ажылды колдуунда механизастаан, дериг-херекселдер нарын, ынчангаш ында мергежилдиг ажылчыннар, мастерлер ажылдап турар— деп, Алексей Михайлович чугаалааш, бир дериг-херекселди ажылдадырынга безин лента, транспортёр, шнек дээш аңгы-аңгы механизмнерни башкарар 8—9 санныг кнопкаларны ажыглаар болгай деп көргүскеш, оларның ажылдаар режимин үргүлчү хынап турар ужурлуг деп тайылбырлады.

Тараалыг келген машина бүрүзү бүдүрүлге-техниктиг лабораторияның дежурныйын дамчыштыр эртер. Тарааны шенелдеге доп-дораан алгаш, өл-шыгын тодарадыр. кажа дужүрерин айтып бээр.

Лаборатория база 2 ээлчеглиг. Шенелдеге алдынган тарааның анализин [illegible] туун, шынарын, клейковиназын илередип, тускай дептерге демдеглээр. Тарааны арыглап-даа, кургадып-даа турар механизмнерниң ажылын дежурныйлар 2 шак болгаш-ла эргип, хайгаарап турар. Складта шыгжаан тарааның температуразын хемчээп, үргүлчү хайгаараар. Моон алгаш көөрге, лабораторияның ажылындан хөй чүве хамааржыр-дыр. Ажаап алдынган дүжүттү эки шынарлыг арыглап, кургаткаш, шын шыгжап кадагалаары негеттинер болгай. Аңаа төлептиг үлүг-хуузун киириштирип, лабораторияның коллективи эки ажылдап турар. Агроном Н. М. Трегубова, техниктиг лаборант Н. А. Нижнегородцева болгаш оон-даа өскелер эш-өөрүнге эки үлегер-чижекти көргүзүп келгеннер.

Сезоннуг ажылдың изиг түлүк үезинде баазаның коллективи чаа дүжүттүг хүлээп алырын, ону ажаарын бүрүн хандырар дээш күженишкинниг ажылдап турар.

Н. ООРЖАК.

ЧУРУКТАРДА: А. Ужакин; кургаткан тарааны чудурүп турары.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому сентябрьның ийиги чартыында районнарның мал чемнери белеткээр талазы-биле социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген. Дараазында районнар тиилекчи болган:

— сентябрьның ийиги чартыында мал чемнериниң бүгү хевирлериниң немелде өзүлдезин 9 хуу чедиргеш, оларның белеткелиниң планын 90,3 хуу күүсеткен **Бии-Хем** район (СЭКП райкомунуң секретары Н. В. Дрожжин, райкүүском даргазы М. К. Дамчай, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң даргазы М. О. Биче-Уруг, ВЛКСМ райкомунуң секретары А. Б. Боев).

— мал чемнериниң бүгү хевирлериниң немелде өзүлдезин 9,7 хуу чедиргеш, оларның белеткелиниң планын 87,1 хуу күүсеткен **Барын-Хемчик** район (СЭКП райкомунуң секретары Б. С. Нурзат, райкүүском даргазы С. И. Ильенков, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң даргазы Ф. И. Намнан, ВЛКСМ райкомунуң секретары В. Г. Кужугет).

Бии-Хем болгаш Барын-Хемчик районнарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун тыпсыр.

ОН АЙЛАРНЫЫН КҮҮСЕТКЕН

Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле катташканының хүнү — октябрь 11-де күрүнеге сүт садарының чыл планын күүседирин Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазының коллективи хүлээнген, ону боттандырар дээш саанчылар шалыпчы ажылдап турарлар.

Саанчылар ортузунда күш-ажылчы маргылдааның мурнуку одуруунда комсомолчу эр саанчы Монгуш Мөңгүн-оол чорул орар. Тос айларда бодунга бижыглаан чээрби инээнден 295 центнер сүттү саап алырын хүлээнгеш, ону хуусаа бетинде 107 хуу кылдыр күүсеткеш, он айларның планынга киириштир ажылдап киргеш, бо хүн он айларның хүлээлгезин база хуусаа бетинде күүседип шыдаан. Ынчангаш аныяк ишчи Совет Тываның 40 чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуп турар.

Т. ХЕРТЕК.

Чөөн-Хемчик район.

ПОЕЗДИЛЕР БАМ-ГА МАҢНАП ЭГЕЛЭЭР

КУАНДА. (Чита область). (СЭТА-ның тускай корр. В. Бирюков, М. Бородыня, В. Жиляков, М. Пруткин). Сентябрь бирээде Байкал-Амур магистралының кол демир-орук шугумунуң тудуунуң доозулганының демдээ кылдыр Куанда станцияга «алдын» рельсти салган. Ленадан эгелээш, Амурда-Комсомольскиге четкен орук хуусаазындан бир чыл мурнадыр поездилерге ажыттынган.

Механизаторлар, чазылдырыкчылар, орукчулар, көвүргүжүлер, тоннельчилер берге болгаш өөрүшкүлүг, аас-кежиктиг он чылдың иштинде анда ужуражыры-биле ажылдап келген.

Тудугжуларга оларның дузалакчылары — «ажылчын эстафетаның» киржикчилери, шефчилер база чедип келгеннер. Орук чүгле рельстер кезектерин эвес, харын база кижилерниң салым-хуузун-даа быжыдыр тудуштурган: бир чүс ажыг национальдын болгаш биче улустарның төлээлекчилери орук тудуунда демниг ажылдап турар.

Хүндүлүг аалчыларның аразында — армия генералы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры Д. Лелюшенко, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры Ю. Малышев, Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну, «Аныяк гвардияның» кежигүнү В. Борц.

Ук черниң-биле он бир шак беш минута. Каастап-шимээн индирлер баарынче, рельстерни аппарып салыры-биле А. Бондарьның бригадазының орук салыкчылары шимчеп чорупкан. Путеукладчик «Төрээн чурт, бистиң соруктуг ажыл-ижиивисти сенээ бараалгадып тур бис!»—деп, бижип каан улуг транспарантының баарын дүргаар оожум эрткен. Мырынай чаа бедидир урган чалдың кырынга шпалдарда рельстер шаарарты көдүрлүп үнгеш, агаарга астына берген турган. Хүннүң чидиг херелинге ону көөрге, шынап-ла алдындан шуткуп кылган ыыргаш кылдыр сагындырар. И. Варшавскийниң бригадазының тудугжу комплекизи оркестрниң өткүт аялгазының адаа-биле ону салыр черге чедип келген. Соңгу Транссибтиң рельстери ыяк тудушкан.

Ыржым турган соок агаарга муң-муң үнүг «Ура!» чаңгыланып турган. «БАМ-ның тудугжуларынга алдар!» — дээн вымпел дээрже ужугуп үнген. БАМ-ның демдээ болур дүлгүүрнү индирже үндүрген. Ону он чыл мурнунда ВЛКСМ-ниң XVII съездизи аттыг Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы отрядынга хүлээткен турган. Ынчан оол бир чартыын тудугнуң барыын талазынче чоруткан дайынчыларга, өскезин — чөөн талазынче чоруткан кижилерге берген.

Ам отряд командири В. Лакомов болгаш комиссар В. Мучинын олар дүлгүүрнү катап эптештир тудуштурган. Партияның, Төрээн чурттуң чагыын аныяктар алдарлыы-биле күүсеткен.

Шалыпчы десантыларның дайынчылары баштайгы хүннерден эгелээш-ле рекордчу темп-биле ажылдап эгелээннер. Оруктуң участок бүрүзүнге стахановчу ёзу-биле ажылдаары быжыг чаңчыл боол, баштайгы беш чылдарның маадырларының шалыпчы ажыл-ижиниң төлептиг уламчылаашкыны болу берген. Ооң түңнели бо-дурзол болгаш станцияларының даа беш муң километр оруктары салдынган. 4200 көвүрүглерни болгаш кылымал тудугларны кылган. 570 миллион кубометр хөрзүн-довуракты казып төккен.

— Бистер бо коллективти боттарывыстың чалыы назынывыстың бригадазы кылдыр адаан бис—деп, орук эптекчилериниң бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаты В. Лакомов чугаалаан.— Эш К. У. Черненконуң соңгукчулар-биле ужуражылышкынга чугаазынга «ажыл-херекти кижи алдаржыдар, ону кижи алдаржыдар» дээн сөстери бөгүн кижиниң сагыжынга кирер-дир. Бо хоочуннарны көөрге, БАМ-ның бүгү төөгүзү каракка көстүп келир.

Куанда станцияның тепловоз машинизи А. Репин мынча дээн:

— Бистерге, орук ажыглакчыларынга, бүгү чүве чаа эгелеп турар. Баштайгы вокзал, баштайгы состав, баштайгы пассажирлер. Мурнувуста кылыр ажыл-ла хөй: демир-оруктуң коллективи бо чылын безин улус ажыл-агыйының он дөрт миллион тонна чүъктерин сөөртүп чедирер ужурлуг.

Фанфарлар чаңгыланып турган. Ында турган кижилерге БАМ-ның баштайгы тудугжуларынга алдар болдурган күш-ажылчы алдарның монументизи көстүп келген. Ону «Байкал-Амур магистралы тутканы дээш» деп медальдың силбип турган, каастаан. Бөгүн ол шаңнал байырлалдың киржикчилериниң хөй кезиниң хөрээнде чайнап турар.

Байырлалга холбаштыр Куанда станцияга байырлыг митинг болган. Аңаа чүве чугаалаан СЭКП-ниң Чита обкомунуң бирги секретары М. Матафонов, транспорт тудуунуң министриниң оралакчызы, Главбамстрой начальниги К. Мохортов, демир-орук шериглериниң начальнигиниң оралакчызы, генерал-лейтенант М. Рылов, орук монтёрларының бригадирлери Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Л. Казаков, И. Варшавский, А. Бондарь. «Узбамстрой» ТМП-ниң начальниги А. Ризаев олар партияның XXVI съездизинин, СЭКП ТК-ның ооң соонда болган Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле бамчылар бо чылын-на беш чылдың планын кылып доозарын, даалгага немештир үзүү 130 километр Тында— Ларба аразының демир-орук участогун ажыглалга киирерин чугаалаан.

СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге рапортту улуг көдүрлүүшкүннүг хүлээп алган. Магистральдың «алдын» рельзинге чедир ажылдап келгени күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүү оскунмас болгаш оруктуң бүгү дургузунга поездилерниң шимчээшкинин доктааткан хуусаадан бир чыл мурнай—Улуг Октябрьның 67 чыл оюнга чедир ажыдарын хандырарын тудугжулар бүзүреткеннер.

АЛДАРЛЫГ ЮБИЛЕЙГЕ ТУРАСКААТКАН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 67 чыл оюнга тураскаадып турар моол-совет найыралдың чаңчыл апарган айы акы-дуңмалышкы ийи улустарның бузулбас найыралының болгаш сырый кады ажылдажылгазының база бир бадыткаашкыны болурун аңаа болган парлалга конференциязынга демдеглээн. Бо чылын шалыпчы айның аалчызы Тыва АССР боор турар

Тываның болгаш Моолдуң ажылчы чоннарын шаг-шаандан бээр найырал холбаштырып турарын Тыва АССР-ниң культура министриниң бирги оралакчызы В. В. Оскал-оол парлалга конференциязынга чугаалаан. Тываның дыка хөй үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелери, культураның болгаш чырыдыышкынның албан черлери Моолдуң Баян-Ульгий, Завхан болгаш Убсанур аймактарының бир домей бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының коллективтери-биле найыралдыг харылзаалары тудуп турар. Моол-совет найырал айының моол улустуң алдарлыг юбилейи — МАР-ның догуннап тургустунганының 60 чылының бүдүүзүнде эртип турары онзаланчак.

Шалыпчы ай үезинде бүгү Моолга митингилер болгаш найырал кежээлери, ийи чурттуң ажылчыннарының, тараачыннарының, күш-ажылчы интеллигенциязының төлээлекчилериниң интернационалчы ужуражылышкыннары болур. «Тыва АССР-ниң экономиказы болгаш культуразы» деп делгелге Совет эрге-чагыргазының чылдарында Тываның ажылчы чоннарының чедип алган чедиишкиннериниң дугайын көргүзер. Ол ышкаш үргүлээ-ның чураан чуруктарының делгелгези база болур.

Тываның онзагай улусчу уран чүүлү-биле ырының болгаш танцының «Саян» күрүне ансамбли, амгы үениң эстрадазы-биле — ыры-инструментальдыг «Аян» ансамбль моол көрүкчүлерге сонуургадыр. МАР-ның найысылалынга болур уран-чечен болгаш документалдыг кинофильмнер фестивалы Совет Тываның амгы хүннериниң, ооң кайгамчыктыг чараш бойдузунуң дугайын көргүзер.

БҮГҮ КҮШТҮ ХААРА ТУТКАН

Бо хүннерде республиканың бүгү күш-ажылчы коллективтери Совет Тываның 40 чылынга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелериниң, планныг онаалдаларының күүселдези кандыг болурун анализтеп, ажылдың участок бүрүзүнде чедиишкиннерни болгаш четпестерни сайгарып турар. Ол бүгү ажылдар бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң база организацияларның удуртукчуларының, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының кичээнгейиниң төвүнде.

Бии-Хем районнуң чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинге бистиң корреспондентивис чорааш, ында партия организациязының секретары Н. А. БЕСПАЛОВ-биле ужурашкаш, «Юбилейни кандыг чедиишкиннерлиг уткуп турар силер»? деп айтырыгны салган. Николай Андрианович аңаа мынчаар харыылаан:

1984 чыл — бистиң коллектививиске Совет Тываның 40 чылынга уткуштур шалыпчы күш-ажылдың, чогаадыкчы идепкейниң, бедик көдүрлүүшкүннүң чылы болган. «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп кыйгырыг коллектив кежигүнү кижи бүрүзүн соруктуг киирген. Ол байырлалды төлептиг уткуур дээш чамдык хожудаашкыннар турган коллективтер безин мурнакчыларның одуруунче үнген. Аңаа чижек кылдыр дааранылга цегиниң ажылын көрээлинер.

Эрткен чылдың дөрткү кварталында ук цехтиң ажылдакчылары планныг онаалдазын күүсетпээн. Бүгү көргүзүглер талазы-биле болган хожудаашкын эргелелдиң партия организациязының, профэвилел комитединиң болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының дувүрелин болдурган. Чыл эгезинде бүдүрүлге хуралынга ажыл-ишчи, принципиалдыг чугаа болган. Аңаа санал берген кижи бүрүзү юбилейлиг чылда хожудаашкынныг болуруңуң алдар чогун, хамааты кижиниң арын-нүүрүнүң дугайында чугаалаан. Четпестерни чайладырының, хожудаашкындан уштунарының хемчеглерин мынчан ажылдап кылган.

Цехтиң көргүзүглери квартал санында бедип орган. Ажылдакчыларның дааңган ижинге хамаарылгазы экижип, ээ-харысалгазы бедип турар апарган. Коммунистер ону кыдыындан хайгаарап орбаан, СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) база февраль болгаш апрель (1984 ч.) Пленумнарының негелделерин, СЭКП ТК-ның Чиигиче секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненконуң айтышкыннарын ажылдакчы бүрүзүнге чедирер, күрүне планнарының база социалистиг хүлээлгелериниң күүселдези дээш харысалганы улгаттырар талазы-биле хемчеглерни алгылаан.

«Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп кыйгырыгның адаа-биле калбарган социалистиг чарышты ооң экранынга доктаамал чырыдып турар бис. Аңаа бригада бүрүзүнүң чедиишкиннерин, четпестерин көргүзүп турар. Ооң дээштиниң дугайында маңаа чугаалаары артык боор. Көскү агитацияны билдилиг ажыглаарындан күш-ажылчы чедиишкин дыка хамааржыр дээрзин бистиң бо дуржулгавыс бадыткаар.

Совет Тываның байырлалынга уткуштур чедиишкиннерни чедип алырынга дуржулганы ажыглап эгелээнивис улуг идигин берген. Аңаа бригадаларны чаңгыс дээ нарядче шилчиткенивис хамааржыр. Ооң түңнелинде кижи бүрүзү акшаны ниити коллективтиң кылган ажылының түңнелин барымдаалап алыр апарган. Ону ажыглап эгелээнивистен бээр планныг даалгалар күүсеттинип, чагыгларның шынары бедип, ажылчыннарның алыр шалыңы көвүдеп турар апарган. Ол чүл дээрге, продукция бүдүрер болгаш ону сайгарар даалганы эвээш саның ажылчыннарның дузазы-биле күүседип турарывыс ол. Бо талазы-биле Т. Семёнованың удуртканы № 2 бригада чемчелиг ажылдап турар.

Тываның бо байырлалын күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг уткуп турар мурнакчылар бисте эвээш эвес. В. Верзакова, М. Горева, Г. Чамбал, Л. Бекасова, А. Кочкин, И. Додыченко болгаш өске-даа оон он мурнакчылар он айларның чамдыктары чылдың планныг даалгаларын чедиишкиннинг күүседип турарлар.

Коллективке күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары дээш демисел кайда-даа чугула ажыл боол артары билдингир. Чылдагаан чок черге ажыл шагы үзер чоруктар бисте база мурнунда тургулаан. Күрүнениң, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле эргелелдиң удуртулгазының, партия, өске-даа хөй-ниити организацияларының мурнундан бээр демниг кылып келген ажылдары көскү түңнелдерни берген. Ылангыя бо юбилейлиг чылда сагылга-чурумну каржызы-биле хажыдар чорук шуут болбаан. Ооң бадыткалынга бир мындыг чижектен көрээлинер.

Районнуң удуртур органының бир ажылдакчызы бистиң эргелелдиң хөй-ниити организацияларының ажылын хынап чораан. Ол бүгү талалыг анализти кылып, ол талазы-биле харылап турар тус-тус эштерге сүмелерин берген, саналдарны киирген. Келген ажылдакчының эскерген четпестери шын болуп, ажылды эки тургузарынга [illegible] болган.

Эргелелде Н. Быстрицкая даргалаан эш хуу судучуң ажылынга ол «кадалган». Чүге дээрге, 1984 чылда ол чаңгыс-даа катап суд эттирбээн, чаңгыс-даа кижиниң херээн көрбээн болган. Беш кижиден тургустунган ол чөвүлелди ажылдаваан деп демдеглээр часкан. А херек кырында ындыг эвес дээрзин фактылар-биле көргүстүвүс. Коллективтиң бүгү кежигүннериниң ажылга кээп турарын демдеглээр табель, сагылга-чурумга хамааржыр директорнуң дужаалы, бүдүрүлге хуралдарының протоколдары ук чөвүлелди «камгалап» алган. Чүл дээрге, эш хуу судунга көөр хире ындыг хажыдыышкын чыл дургузунда болбаан болгай.

Бисте четпестерни чок деп болбас. Ажылдың участок бүрүзүнде-ле бүгү таарымчалыг эвес дээрзин мининир апаар. Чижээ, В. Коровинаның удуртканы дааранкылар бригадазы бир аргаларын четче ажыглавайн турарындан өске коллективтерден хожудап турар. И. Федченконуң бригадирлээни коллектив бо чылдың эгезинде даамай хөөнге алыскаш, үнелиг үе-шакты чидирип алган, планын күүседир дээш «штурмнап» тургаш, амгы үеде брак продукция бүдүрүп турар апарган.

Мындыг фактылар бисти ам дувүредип турар. Оларны хожудаашкындан уштур, ниити коллектив-биле бир дески базымныг болдурар талазы-биле хемчеглерни боттандырып эгелээп бис. Ол база эки түңнелдерни бээр дээрзинге идегээр бис.

ЧУРУКТА: Күш-ажылдың хоочуну Мария Ивановна Гореваның бригадир Н. Федосеева-биле сүмележип турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Чурт үлетпүрүнүң бүдүрүлге каттыжыышкыннарының, бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының ажылчыннарын, инженер-техниктиг ажылдакчыларын болгаш албан-хаакчыларын ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Он бирги беш чылдың үш чылдарының планнаттынган даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге чедип алган чедиишкиннери дээш шаңнаарлар болза:

ТЫВА АССР-ДЕН

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ШЫЛГАРАЛ ДЭЭШ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Виталий Артемьевич **Гольцов** — Кызылдың мебель фабриказының чазанакчы-эптекчилер бригадири.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **К. ЧЕРНЕНКО.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.**

Москва, Кремль, 1984 чылдың сентябрь 25.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: отчёттар болгаш соңгулдалар

БҮГҮ ТАЛАЗЫН КӨРБҮШААН

Партия организацияларының идепкейин, дайынчы арга-шинээзин, коммунистерниң авангардчы ролюн бүгү хемчеглер-биле бедидер улуг ажылды чорударын СЭКП Тыва обкомунуң чоокта чаа эрткен IV пленумунга айыткан.

Чадааның орук септелге-тудуг эргелелинде партия эге организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга партия организациязының дайынчы арга-шинээзин бедидериниң чугула айтырыгларын ханы, бүгү талалыг принципиалдыг ёзу-биле чугаалажып көрген.

Партия организациязында 18 коммунист бар. Оларның 60 ажыг хуузу материалдыг бүдүрүлгеде ажылдап турар. Партия организациязының удуртулгазы-биле коллективте ажылдап турар кижилер ортузунга организастыг, политмассалыг ажылдарны чорудуп келгениниң түңнелинде чамдык участоктарда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедип, доктаамал эки көргүзүглерни чедип ап келген. Ылаңгыя 1984 чылдың бирги чартының планныг даалгаларын коллективтиң чедиишкиниг күүсеткен. Сес айларда Шагаан-Арыг — Торгалыг оруунуң ортумак септелгезин 118 хуу күүсеткен, 2 аал иштин чурттаар бажыңының тудуун доосканн. «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, неделя санында социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрүп турар.

Боттарының дааган ажылынга ээ-харысалгалыг, бедик көргүзүглерни чедип ап турар коммунистерге тракторист Х. Сарыглар, чолаачы К. Доңгак, мастер-бригадир В. Ховалыг, бульдозерист Х. Монгуш, Ш. Монгуш болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Партия эге организациязы партияның Уставын ёзугаар хуралдарны эрттирип, аңаа коллективтиң амыдыралынга хамааржыр чугула айтырыгларын чугаалажып келген. Партия хуралдарынга идепкейлиг киржип, үнелиг санал-оналын берип турар коммунистерге О. Ойдупаа, Ч. Начын-Бора, А. Куулар, Б. Оюн хамааржырлар.

Отчёттуг үеде партия организациязы 2 кижини СЭКП кежигүнүнге хүлээп алган. Партия организациязының дайынчы арга-шинээзин бедидер дээш өске-даа ажылдарны чорутканын отчёт илеткелинге эге организацияның секретары С. М. Монгуш демдеглээн.

Партия организациязының ажыл-чорудулгазында шыгы четпестерниң барын илег келчи болгаш санал бээген коммунистер чугаалаан. Ылаңгыя эге организация, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларынга партийжи удуртулганы кошкатканындан оларның ажылында четпестер бар. Ылаңгыя коллективте дааган ажылынга ээ-харысалга чок, ажыл-шагы үзер, арагалаар, корум-чуруму кошкак кижилер-биле демисел ам-даа чогуур деңнелинге четпес. Оон уламындан эргелел чамдык планныг онаалдаларын күүсетпээн. Ылаңгыя Баян-Тала — Сүт-Хөл оруунуң капитал тудуу 8 айлар планын 68 хуу, Кызыл — Ак-Довурак оруунуң ортумак септелгезин 60 хуу күүсеттинген.

Партия организациязының күжү — коммунист бүрүзүнүң идепкейинде, оон партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседиринде турбуже. Организацияда коммунистерниң чүгле 70 ажыг хуузу доктаамал даалгалыг болуп, оларның даалга күүселдезин партия хуралдарынга дыңнаар ажыл кошкак тургустунган.

Хүлээп алган шиитпирлерниң контролюн болгаш күүселдезин четпес организастаан. Партия хуралдарын белеткээр болгаш эрттирерниң практиказында четпестер бар. Айтырыглар белеткээринге коммунистер эвээш хаара тудтунуп турар, шүгүмчүлелдиг, ажыктыг саналдарны амыдыралга боттандырар хемчеглер кошкак. Ол ышкаш коммунистерниң иштинде ийи-чаңгыс чуруму багай, арага-дарыже сундугар эштер-биле дээштиг ажылды партия организациязы чорутпаан.

Чамдык республика организацияларының адынга база шүгүмчүлелдиг саналдарны коммунистер кылган. Тыва автоорук эргелели техника септээринче кичээнгейин кошкадып, артык кезектер-биле четче хандырбайн келгенинден хөй техника үрелгенин олар чугаалааннар.

Отчёт-соңгулдалыг хурал партия эге организациязының моон соңгаар чорудар ажылының тодаргай программазын айыткан доктаалды хүлээп алган.

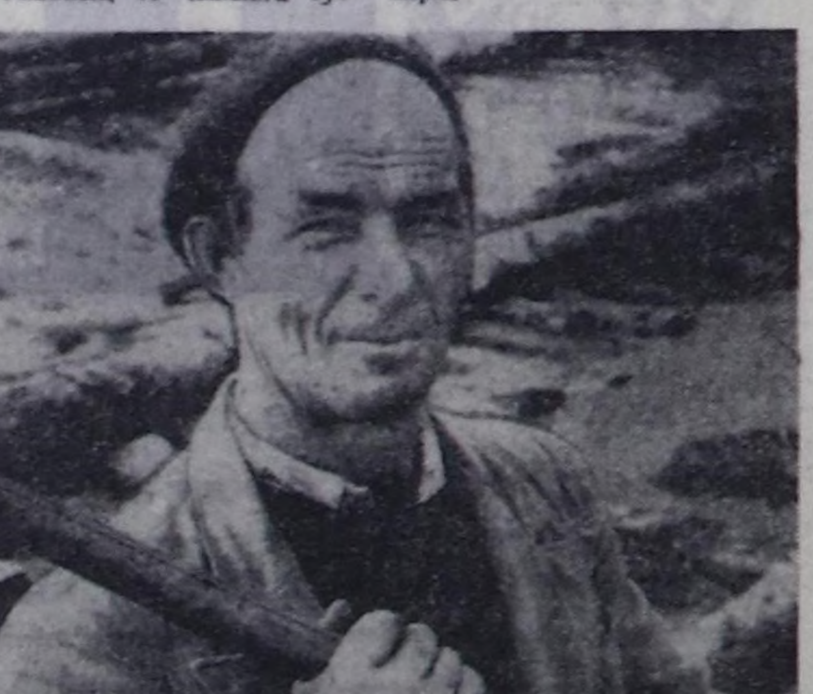
А. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

Улуг-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйының коллективи Совет Тываның 40 чылынга уткуштур социалистиг чарышты дээштиг организастааш, күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Бо чылдың сес айларында ниитизи-биле 86,5 муң кубометр тудуг ыяжы белеткеттинген, ол талазы-биле планныг даалга 107,6 хуу күүсеттинген.

Ыяш белеткелиниң планныг даалгаларын ажыр күүседиринге Ырбанның ыяш белеткээр пунктузунуң коллективи төлептиг үлүүн киирген. Кышкы үеде белеткеттинген ыяшты аргадан уштуп, салдар кылдыр даап, салдадып бадырар талазы-биле улуг ажылдар кылдынган. Ырбан пунктузунда мурнакчы ажылдыг коллективтерниң бирээзинге сал даакчыларының Николай Петрович Ширинкинниң удурткан бригада хамааржыр. Бригадир боду шалыпкежээ, кызымаккай ажылдың үлегерин көргүзүп, бүдүрүлге даалгаларын чедир болгаш ажыр күүседири дээш бүгү күжүн салып ажылдап келген.

«Күш-ажылчы шылгарал», «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» медальдарның эдилекчизи бригадир күш-ажылчы чедиишкиннерин Совет Тываның 40 чылынга тураскаадып турар.

ЧУРУКТАРДА: бригадир Н. Ширинкин; ыяштарны салдаарынга белеткеп турары.

В. ПИВОВАРОВТУҢ фотолары.

ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

Районнуң харылзаа белдири Тес-Хемниң Самагалдайда улуг организацияларының бирээзи. Ында партия эге организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралы чоокта чаа болуп эрткен.

Коллективтиң почта чедирилгезиниң, телефон, телеграф харылзаазының болгаш өске-даа планныг онаалдалары ай, квартал аайы-биле күүсеттинип келгенин, онаашкан ажылынга ээ-харысалгалыг эштер барын орта демдеглээн.

Чамдык кылдынган ажылдар-биле чергелештир партия эге организациязының практиктиг ажыл-чорудулгазында четпестер барын отчёт илеткел кылган секретарь М. Тирчин база санал берген коммунистер чөптүг-биле шүгүмчүлээн.

Харылзаа белдиринден ажылчы чоннар телефон харылзаазын, радио дамчыдылгазын экижидерин негеп турар, ынчалза-даа ону хандырып шыдавайн келген. Монтёрларны участоктарда быжыглаан, ынчалза-даа олардан негелде кошкак, ону ажыглап алгаш, орта ажылдавас, кылза-даа шынар чок болур, оон уламындан үрелир чоруктар удаа-дараа таваржып турар. Коллективте күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак, оон уржуундан машиналарның эдилели, эт-херекселиниң, материалдарның камналгазы багай. Почта салбырларынга почта чедирер болгаш өске-даа ажылдар кылыр үш автомашина үргүлчү үрелип, негелдеге дүүштүр ажылдавайн келген.

Профэвилел, комсомол организацияларының, хереэженнер чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазынга, социалистиг чарышты организастаарынга партийжи удуртулганы партия эге организациязы кошкаткан, оон түңнелинде олар негелдеге чедир ажылдавайн, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, чарышты дээштиг организастаар хемчеглерни четпес чорудуп турар. Ол ышкаш көскү агитацияның байдалы багай.

Чамдык коммунистерни партийжи даалгаларны багай күүседип, хөй-ниити ажылынга кошкак киржип, ажыл шагы үзери, арага-дары ижери дээш хуралга шыңгыы шүгүмчүлээн.

СЭКП обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр харылзаа белдиринде партия эге организациязының дайынчы арга-шинээзин, коммунистерниң авангардчы ролюн бедидер дээш моон соңгаар чогуур хемчеглерни алырын хуралга коммунистер айыткан.

Д. ЧООДУ.

Тес-Хем район.

Профэвилел амыдыралы

АЖЫЛДЫ КАНЧААР ҮНЕЛЭЭНИЛ?

Бо хүннерде профэвилелдер амыдыралында бир чугула кампания — чер-черде эртип турар отчёттар болгаш соңгулдалар. Ол кампания бодунуң хөй талалыг сорулгаларын күүседиринге профэвилел организацияларының инициативазын бедидип, бүдүрүлге планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир, социалистиг чарыштың дээштиин бедидер, коллективтиг кержээлерин сагыыр, ажылдакчыларның күш-ажылынга болгаш амыдыралынга дыштанылгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле профэвилел комитеттериниң база ажыл-агый организацияларының харысалгазын бедидип, күш-ажылчы коллектив дугайында Хоойлунуң боттандыраарынга улуг идигни берип турар.

Республиканың автотранспорт, орук ажыл-агыйларында, нефть баазаларының коллективтеринде профэвилел организацияларында отчёттар болгаш соңгулдалар организастыг эртип, ажылдың стилиниң болгаш методтарын шүгүмчүлекчи ёзу-биле анализтеп көрүп турар. Профэвилел болгаш ажыл-агый организацияларының төлээлекчилерин чалап олуруштурбушаан, автотранспорт болгаш чазаглыг оруктар ажылдакчыларының профэвилелдер обкомунуң президиум хуралын, профактивтиң сургаалдалыг хуралын чыылдырган. Отчёттарны болгаш соңгулдаларны эрттирер талазы-биле СЭКП ТК-ның, ВЦСПС-тиң, СЭКП обкомунуң болгаш профоблчөвүлелдиң негелделеринге дүүштүр доктаалды профэвилел обкому хүлээп алган.

Отчёттар болгаш соңгулдалар үезинде күш-ажылчы коллективтерде ажыл-херектиң байдалын, профэвилел органнарының ажыл-чорудулгазын бүгү талалыг, ханы анализтээр, мөөңнеттинген дуржулганы ниитилештирер, четпестерни чайладырының хемчеглерин тодарадыр, организакчы болгаш идей-кижизидилгелиг ажылды күштелдирерниң сорулгаларын дугуржур.

Эртип турар отчёт-соңгулдалыг хуралдар үезинде оон киржикчилери кол кичээнгейни он бирги беш чылдың болгаш оон дөртку чылының онаалдаларын Совет Тываның 40 чылынга алдар кылдыр алган хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседиринче угландырып турар. Ылаңгыя чүък сөөртүлгезин организастаарының депшилгелиг аргаларын непередир, оруктарны тудар болгаш ажыглалга киирер, ажылдың шынарын бедидер, камналгалыг, хумагалыг чорук, күш-ажылды организастаарының бригада аргазын непередир талазы-биле бүгү талалыг чугааны ол хуралдарга кылып турар.

Автотранспорт, орук ажыл-агыйларында болгаш нефть баазаларында бүдүрүлгелерниң профэвилел бөлүктериниң отчёттары болгаш соңгулдалары, цехтерде, автоколонналарда хуралдар эртип, чамдык бүдүрүлгелерде профэвилел комитеттериниң отчёт-соңгулдалыг хуралдары дооступ турар. Чижээ, Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң бүгү бригадаларында профэвилелдиң отчёт-соңгулдалыг хуралдарын эрттирген. Политика талазы-биле ханы билиглиг, идепкейлиг мурнакчы эштерни профбөлүктер даргаларынга чолаачылар соңгуп ап, идегелди көргүскеннер. Оларның аразында автобустар чолаачылары: коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, коммунист М. И. Ярлыков, В. Русаков, К. Буяндей, П. Щегонин, өскелер-даа бар.

Минусинск АТБ-зинде профэвилел организацияларының отчёт-соңгулдалыг кампаниязы организастыг доозулган. Бо коллектив Тыва АССР-же янзы-бүрү чүъктерни сөөртүп, республиканың улус ажыл-агыйының хөгжүдеринге улуун киирип келген. Ында дуржулгалыг, эш-өөрүнге хүндүткелдиг эштер профбөлүктер даргаларынга соңгуткан. Ол ышкаш Кызылдың № 2 АТБ-зинде отчёт-соңгулдалыг хуралдар база доозулган. Ында бүгү 26 бригадага хуралдарны эрттирген. Коммунистер В. Шаболин, Г. Моннд дээди эртемниг чолаачы Д. Чамзо, өске-даа эштерни профбөлүктер даргаларынга соңгаан. Автобүдүрүлгениң № 2 автоколоннназы аныяктарның дуржулгалыг дагдыныкчызы, коммунист И. П. Волошинге база ындыг идегелди көргүскеннер.

Шагаан-Арыг АТБ-зинде, Кызылдың нефть баазазында профбөлүктерге болгаш цехкомнарга хуралдарны база организастыг эрттирген. Кызылдың № 3 орук-тудуг участогунга, Ак-Довурактың орук-септелге-тудуг эргелелинде, вокзалдар каттыжышкыннарынга, өске-даа коллективтерге хуралдарны база эрттирген.

Чижээ, Кызылдың чоннуң транспорт ажыглал хандырылгазының бүдүрүлгезинге (профком даргазы Н. Митрофанова) болган отчёт-соңгулдалыг хуралга бо чылдың сес айларының планының болгаш социалистиг хүлээлгелериниң чедиишкинниг күүсеттингенин, чыл планын хуусаа бетинде күүседириниң бүгү арга-куралдарын барын демдеглээн. Профком даргазынга идепкейлиг коммунист Н. Митрофанованы соңгаан. Ол — эш-өөрүнге хүндүткелдиг, ажылды организастап билир арга-мергежилдиг кижи.

Кызылдың транспорт ажыглал конторазынга отчёт-соңгулдалыг хурал профэвилел кежигүннериниң бедик идепкейи-биле эрткен. Күш-ажылдың сагылга-чурумун улам ынай быжыглаар, хүлээнген ажыл-херек дээш ажылдакчы бүрүзүнүң харысалгазын бедидер талазы-биле айтырыгны аңаа шыңгыы сайгарып, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдарынга сундулуглаарны шүгүмчүлеп, арга-сүмени каттаннар. Коллектив бо чылын деңн-дески ажылдап, бирги, ийиги кварталдарның түңнелдери-биле социалистиг чарыштың тиилекчизи болган болгаш Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг уткуурунга белеткенип турар.

Ак-Довурактың № 3 орук-тудуг участогунда профэвилел комитединиң даргазынга аныяктарның дагдыныкчызы, коммунист С. Курбановту соңгаан. Оон бригадазының кежигүннери Кызыл-Мажалык — Тээли аразының оруунуң тудуунда ажылдап турар. Бригада чыл эгезинде бедиткен социалистиг хүлээлгени ап, Совет Тываның 40 чыл оюнга чедир чыл планын күүседиринге бүзүрелдиг ажылдап турар.

Эрткилээн отчёт-соңгулдалыг хуралдарга «Күш-ажылчы коллективтер болгаш бүдүрүлгелерин, албан черлерин, организацияларны башкарарынга оларның ролюн бедидер дугайында» ССРЭ Хоойлузунга дүүштүр профэвилел организацияларының ажылын бүгү талалыг анализтеп, сорулгаларны тодарадып көрген. Күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң ажылын канчаар боттандырып турарын, күш-ажылдың амыдыралдың, дыштанылганың чугула айтырыгларын сайгарган. Күш-ажыл хоойлужудулгазының, күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумун быжыглаарының айтырыгларының талазы-биле профэвилел организацияларының организакчы, кижизидикчи ажылын анализтээринче шыңгыы кичээнгейни салган.

Ылаңгыя күш-ажылдың сагылга-чуруму чамдык бүдүрүлгелерде чавыс болуп артпышаан. Кызылдың № 3 пассажирлер АТБ-леринде, транспорт ажыглалының конторазында, көвүрүг-тудуг эргелелинде ажыл шагы үзер, күш-ажылдың сагылга-чуруму үрээр чоруктуң саны хөй. Сагылга-чурумну быжыглаары профэвилелдериниң ажылының эң-не чугула сорулга, коллективтиг кержээлерге дүүштүр ону чогуур деңнелге тургузарын чедип алыр херек. Ажыл кылбас, чалгаа, ажыл шагы үзер, арагалаар, социалистиг өнчүнү оорлап-төтчеглээр фактыларга шыдажыр аргажок байдалдарны тургузары чугула.

Оон аңгыда ак сеткилдиг, кызымаккай күш-ажылы дээш ажыл-ишчилерни шаңнап-мактаарының бүгү аргаларын тургузарынче угланган ажылды күштелдирзе чогуур.

Профэвилелдер организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдары болгаш конференциялары улуг болуушкун — Совет Тываның 40 чыл болур оюнга уткуштур күш-ажылчы болгаш политиктиг бедик көдүрлүүшкүннүң үезинде эрткен.

С. ДУШИНИНА.

Автотранспорт болгаш чазаглыг оруктар ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң секретары.

Сибирь черде

«04» ТЕЛЕФОННУ ДАМЧЫШТЫР

Бийск химия комбинадының ажылдакчы бүрүзү-ле бүдүрүлге чериниң амыдыралындан бодунуң чүгле сонуургаар айтырының харыызын саатчок алыр хамаанчок, харын күзел-сагыжын, азы шүгүмчүлелдиг сагындырыгларын-даа база чугаалап берип, сүме ийикпе, дуза-даа дилеп болур. Иштики харылзаа телефонун дамчыштыр «04» дугаарны долгап алгаш, ону чугаалай тыртып каар. Коллективтиң ажыл-ишчилериниң ол айтырыглары магнитофонга бижиттинер болгаш оон соонда оларны заводтуң планнаашкын дугуржулгаларынга, партия болгаш профэвилел комитеттериниң хуралдарынга сайгарып чугаалажыр.

Химиктерниң дуржулгазын оон өске заводтарда үлегер кылдыр салгап алган. Информация бээри ындыг чогумчалыг болурга хөй-хөй айтырыгларны шиитпирлээринге дузалыг. Бүдүрүлге черлеринде кежээки ээлчеглерде столовая-ларның ажылдаарын, амыдырал болгаш садыг хандырылгазын экижиткен, хомудалдар, амы-хууда айтырыглар аайы-биле хүлээп алышкыннар саны эвээжээн. Түңнел база саадавайн көстүп келген — бүдүрүлге көргүзүглери бедээн.

В. ПАВЛОВ,
СЭТА-ның корр.

Бийск,
Алтай край.

ХОВУДА ЖАТКА — ВЕЗДЕХОДТАР

Чита областың «Талачинский» совхозунда агаар байдалы канчаар-даа баксырааш турда, эң сугланган шөлдерге безин дүжүт ажаап алырының аргазын ында ажыл-ишчилер тыва берген. Ажыл-агыйның директору Г. Руссовтуң телевилелин ёзугаар механизаторлар, үндүр данзылап каапкан кезектер ажыглап тургаш, боттары жатка-вездеходтар кылып алган.

Ам чаъс-чайык болуп, хемдамырактар эриин ажыр үерлээниниң уламындан хову-шөлдериниң хөй нуруузунга кижи аңаа техника-биле чеде албас. Ындыг болганда жатка-вездеход харын бир метр тереҥ малгашты безин эрте бээр. Ол машина чылчырыктыг кадыр ийлерге база тайбас. Ам совхозтуң инженерлери чаа машиназын бүрүн таарымчалыг кылып алырын бодап турар.

Агаар байдалы багай турда дүжүт ажаап алырының аргазын көрүп алыр дээш областың оон өске ажыл-агыйларының төлээлери совхозка үргүлчү келир аалчылар болу берген.

М. ПРУТКИН,
СЭТА-ның корр.
Чита.

ИЙИГИ ЭЭЛЧЕГ ХЕРЕК

Бии-Хем районда «Хадын» совхоз дүжүт ажаалдазынче сентябрь 12-ден эгелеп кирген. Совхоз күрүнеге 500 тонна тараа дужаар хүлээлгелиг. Бо хүннерге чедир 168 тонна көк-тарааны, 240 тонна суляны төп шаңда дужурген. Амдызында тавычалай кестирген кызыл-тасты комбайн-биле бастырып турар.

Бо чылын тарааның үнүжү эки болган. Чамдык черлерниң тараазының сывы узааш барып дүшкүлеп-даа турар. Ону дөрт комбайн-биле чыттыр кестирип турар. Шөлдерде тараа бүдүн хевээр деп болур. Бир эвес тарааның сыпка курган быжарын манаар болза, ол харга бастырып алыр. Тараа кестирип турар комбайннарның үрелиишкинге таваржып турары хөй, ол ышкаш төп шаңда ажылчыннар саны чедишпес. Аңаа ийиги ээлчегни организаставас болза тараа дораан үрелип болур.

Комбайнерлерниң, шаң ажылчыннарының аразында хүн үлүүн ажыр күүседип турарлар хөй. Оларның чижээнге комбайнерлер В. Семис-оолду, М. Формовту, В. Мушникни, хоочун шаң ажылчыннары П. Формовту, Ч. Доңдупайны, С. Бичекейни, М. Маскыр-оолду болгаш оон-даа өскелерни киириштирип болур. Чээрби чыл дургузунда шаң эргелекчилеп келген М. Степанова ажылды билдилиг-биле башкарып турар.

Хадыңчылар Совет Тываның 40 чыл юбилейин эки түңнелдерлиг уткуп, дүжүттү чидириг чокка ажаап алыр дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

С. ДАНГАА.

СОРУЛГАМ ОЛ

Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканының байырлалы удавас болур. Аңаа уткуштур Тываның чону улуг көдүрлүүшкүннүг ажылдап турарын төп радиога бо-ла чугаалай бээрин дыңнап турар мен. Бодум төрээн Тывамдан ырак черде ажылдап, чурттап чорзумза-даа, күрүнемниң мурнунга ак сеткилдиг бараан болуп, чоннуң бүзүрелин шынзыдып чор мен.

Ыяш ажылдап кылыр комбинаттың ыяш дилер цегинде мурнакчылардан чыда калбайн, хүн нормазын ажыр күүседип, эш-өөрүм-биле кады багай диртпейн ажылдап тур мен. Цехте ДД-75 агрегаттың бригадири В. С. Сацута, ДД-110 агрегаттың бригадилери В. Сотников, Н. Голубятников болгаш сорттакчы В. Деревенко, Н. Малышев дээш өскелер-даа ай, квартал планнарын ажыр күүседип, шаңнадып мактадып келген. Эрткен айның түңнелин үндүрген. Цехтер ортузунда калбарган чарышка мурнап, ай планын 119.9 хуу күүсеткен бирги черни ээлединис. Ынчангаш Тывамда мурнакчылар дег, 40 чыл оюу болур байырлалды күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур сорулганы салгаш холум дыншыг шалыпчы ёзу-биле ажылдап тур мен.

Н. ООРЖАК.

Хабаровск хоорай.

ТУДУГЖУНУҢ АЛДАРЫ — АЖЫЛЫНДА

Тудуг болгаш септелге ажылдарының бедик шынарлыг болуру тудугда ажылдап турар специалист, удурукчу, кандыг-даа кижиниң, күш-ажылчы коллективтерниң ат-алдарының херээ болур. Хирелиг кылдынган, чаагайжыдылгазын, шеверлел болгаш сантехниктиг ажылдарны бүү-хаа, чедир кылбаан тудуглар ам-даа таваржып турар. Оон түңнелинде эде кылыышкыннарга хөй чарыгдалдар үнүп турар.

«Правда» солунга тудугжу бригадирлерниң бижээни «Тудугжунуң ат-алдарының дугайында сөс» деп эге-биле 1984 чылдың сентябрь 8-те парлаттынган чагаазының дугайында» доктаалды СЭКП Төп Комитеди хүлээп алган. Планнаашкынны болгаш бригадаларның материал-техниктиг хандырылгазын экижидериниң, ажылдакчыларның күш-ажыл төлевириниң болгаш өске-даа тудуг ажылын организастаарынга хамаарышкан айтырыгларны ында чугаалап турар. Доктаал-биле республиканың тудуг организациялары таныжып ажылда бар четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни ап турар.

ВОКЗАЛДЫ КАТАП КЫЛГАН

Өвүр районда туттунуп турар тудугларының шынары кудук болуп турар. Тудуг-септелге участогунуң тутканы автостанция тудуун көрүп көрээлинер. Ону ийи чыл бүрүнгаар комиссия хүлээп алган. Чылыг үеде чаа, чараш бажың өвүржүлерниң болгаш келген аалчыларның сеткилин өөртүп турган. Кыш дужери билек, чоннуң ол өөрүшкүзү өшкен. Соогу чорумал улус шыдажып арга-даа чок. Чедир кылдынмаанының уржуундан пассажирлер бергедээшкиннерге таваржып турган. Бажыңның кырының шывыын эки кылбаан болгаш чамдык чадыглары хатка алзып, чаъстыг хүннерде дамдылап турар апарган. «Чайыкка» таварышкаш, чорук чораан кижилер автостанциядан дашкаар үне халчып турган. Тудугну шынар чок кылганының түңнели бо. Эде кылыышкыннарга дөмей артык чарыгдалдар үнген. Оон катап септелгезин база чыл ажыр шөйүп келген. Шала кылдынган болгаш автостанцияда буфет-даа ажылдавас, олурар сандайлар-даа чок, чаңгыс сөс-биле, пассажирлерге таарымчалыг байдал тургустунмаан.

Тудугжунуң ат-алдарының дугайында «Правда» солунга парлаттынган тудугжу бригадирлерниң чугаазынга эде кылыышкыннардан хөй чарыгдалдар үнүп турарын четпес деп айытган болгай. Бо черлелиг брак бажыңнар септелгезинде база бар. Тудуг-септелге участогунуң начальнигы Т. Куулар тудугну хүлээп ап турар харысалгалыг ажылдакчылар тудугнуң шынарын экижидеринче сагыш салыр болза эки деп бодаар мен.

М. ОЧУР.

СЕПТЕЛГЕ ХЕРЕК

Кандыг-даа эт эленчилиг. Ону камныг эдилеп, селип-септеп алыры ынчангаш чугула. Чуртталга бажыңнарының септелгезин база үезинде чорударын чедип алыр ужурлуг бис. Көдээге бажың тудуушкынчып, дыка хөй өг-бүлелер чаа бажыңнарже көжүп кирип турар болгай. Бистиң Тожу районда тудуглар чыл келген тудум немежип турар. Оон-биле чергелештир эрги бажыңнарның септелгезин чорударын кордунген. Билдиришкиннер ёзугаар бажыңнар септелгезиниң графиги райкүүскомга бадылаан. Мында быжыглаан септелге-тудуг участогунуң материал-техниктиг баазазының кошкаандан тудугжуларының харысалгазы ының кудулаанындан бо ажылчынар чок кылдынып турар.

Чаа бажыңнарга ол туйбу-биле печка салып каарга, ол дораан үрелип тоглай бээр. Печканы беш чыл болгаш септээр. Хаалгаларын, дораазын эки кылбаан болгаш удатпаанда-ла тигленип, чарык черлер тыптып турар деп, чурттакчыларның хомудап турары чөп. Бажыңнарның көй кезиинге септелге херек. Районнуң чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелели кайда, кымның бажыңынга септелге кылырын хайгааралга албайн келген. Септелге-тудуг участогунуң начальниги В. В. Соколов транспорт болгаш тудуг материалдары четпезин-биле ажылдар кылдынмайн турар деп тайылбырлаар. Бир эвес материалдарны бээр чүве болза, чурттакчылар боттары кылып алтар ийик. Районда туйбу заводунуң ажылын диригзеринче райкүүском даргазының оралакчызы В. И. Иванов сагыш салбайн тургар. Кылыр-кылыр анисе-даа туйбуну бүдүрбейн турары элдептиг.

С. МОНГУШ

«ШЫНГА» ХАРЫЫ

ТУС-ТУС УЧАСТОКТАРДА ХУВААГАН

«Дөн-Терезин» совхозта мал чемнериниң белеткелчилериниң социалистиг чарыжын организастап турарын шүгүмчүлеп бижээн «Бүгү күштү мөөңнезе-даа» деп материал № 194 «Шынга» үнгеи. Шүгүмчүлелди эдериниң кандыг хемчеглерин ап чорутканын улус депутаттарының район Совединиң күүскомунуң даргазы С. И. Ильенков «Шын» солунга харыылаан.

Ылаңгыя оон бижип турары болза, «РАҮК-туң көжер техниктиг хуралы «Дөн-Терезин» совхозка болуп эрткен. Мал чемнериниң белеткелин чедир чорутпайн, социалистиг чарышты эки организаставайн турган удуртукчуларга хемчеглерни онааган. Мал чемнериниң белеткелин шапкынчыдары-биле совхозтуң удуртукчуларын, специалистерин тус-тус участоктарда хуваган. Социалистиг чарыштың түңнелин өй-шаанда үндүрүп, тиилекчилерге шаңнал-макталды тыпсып турар».

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АМ-ДАА АЛЫР

Бай-Тайга районнуң Кара-Хөлде бойдус камгалалы чедир тургустунмаанының дугайында чагаа «Шын» солунга келген. Арга-арыгның аң-мениин, хем-сугнуң балык-байлаының кайы-хамаан чок төтчеглеп турар чоруктарының бар болуп турарын оон автору чидии-биле шүгүмчүлеп бижээн.

Шүгүмчүлелдиг чагаага харыы бээри-биле район Совединиң күүскомунуң даргазынче бижикти чоруткан. Райкүүском даргазы В. Х. Сүге-Маадырның чоруткан харыызында бижиттингени болза: «Кара-Хөлдүң бойдус-байлааң камгалаар дугайында чагаанның хыналдазын райкүүском даргазының оралакчызы Н. К. Ооржак баштаан комиссия чоруткан. Материалда кирген фактылар бадыткаттынган. Чагаада ады кирген буруулуг кижилерге чогуур хемчеглерни онааган. Аңныыр хайгааракчызын ажылындан хостаан, арга-арыг даамылынга шыңгыы доңгулданы берген. Салчак Санчының кылымал боозун, Социал Сааяның чеккизин хавырган.

Бойдустуң байлаан камгалаарының өске-даа хемчеглерин ап турар».

Социал-демографтыг шинчилелди аралаштыр чорудар

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпиринге дүүштүр чурттакчы чоннуң социал-демографтыг шинчилелин 1985 чылдың январьда чорудары көрдүнген. Ону бир дугаар кылыр деп турары ол. Январьда медээ алырынга шаптараазыннар тургустунуп келир Кыдыкы Соңгу чуктуң болгаш өске-даа районнардан аңгыда, чурттуң доктаамал чурттап турар чурттакчы чонунуң 5 хуузу аңаа кирер.

ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдалар талазы-биле тургустунган соңгулда участоктарының ниити түңнү аралаштыр тургузарынга болгаш шилип алырынга үндезин болган. Шилип алдынган ол соңгулда участоктарынга шинчилелди ооң девискээринде доктаамал чурттап турар бүгү чурттакчы чонга хамаарыштыр чорудар.

1985 чылдың январь 1-ниң байдалы-биле январь 2-ден 11-ниң хүнүнге чедир чурттуң чурттакчы чонун айтырар арга-биле ол шинчилел эртер. Ону тускай белеткелдиг санакчылар чорудар. Шинчилел хуудустарында, айтырыгларлыг саазында кылдынган бижилгелерни программада көрдүнгени ёзугаар чурттакчы чоннуң составының дугайында чүгле түңнел медээ алырынга ажыглаар.

Ам болур деп турар шинчилел политиктиг болгаш улус ажыл-агыйынга улуг ужур-дузалыг. 1979 чылда болган чизениң соонда эрткен үеде чурттуң чурттакчы чонунуң составында өскерилгелерни өөренип көөр, он ийиги беш чылда болгаш ооң соонда-даа үелерде экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң Күрүне пландарын ажылдап кылырынга эргежок чугула медээлерни ол бээр. Ооң түңнелдери сайзыраңгай социалистиг ниитилелде болуп турар социал болгаш демографтыг ажыл-чорудулганы өөренип көөрүнге үнелиг чүүл болуп турар болгаш совет улустуң чаагай чорууун моон соңгаар улам бедидерин хандырар чаа орулгаларны тодарадырынга база идиг болур.

Шинчилелдиң программазында чугула айтырыглар кирген. Чижээ, өг-бүле кежигүннериниң назы-хары, национал, өг-бүлези, акша-төгериг ажылдап ап турар чери, хөй-нииити бөлүү, эртеми, азы өөредилгези-биле холбашкан чүүлдери ында бар. Кижилерниң бир черден өске черже көжүп турарын өөренип көөрүнге хамаарышкан айтырыглар база бар. Көдээге чурттакчы чонну быжыглаар дугайында айтырыг чоруп турда, кижилерниң көжүп турарының чылдагаанын өөренип көөрү артык эвес.

Чурттакчы чоннуң социал-демографтыг шинчилелин аралаштыр чорударының программазында 1979 чылда эрткен Бүгү-эвилел чизезинге кирбээн темалар бар. Чижээ, өг-бүле (ашак-кадай) болганының дугайында теманы көрүп көрээлиңер. Аңаа кижиниң өг-бүлези, азы өг-бүлези чок бе, өг-бүлелиг турган бе, чарлы берген болза, чылдагааны чүдел дээн чижектиг айтырыгларны көргүзер. Оон-биле кады уругларның төрүттүнүп турарынга хамаарышкан медээлер аңаа алдынар. Уругнуң төрүттүнген чылында не-херээжен кижиниң улус ажыл-агыйынга киржилгезин, өөредилгезин, уруг азыраары-биле алган шөлээзин канчаар ажыглап турарын өөренип көөр арганы ол бээр. Дараазында теманың айтырыглары — өг-бүлениң амыдырал-чуртталгазының байдалы. 1984 чылда чурттакчы чоннуң айда ортумак орулгазының дугайында медээ ынчаар алдынар. Бо программа ёзугаар чыгдынган медээлер чоннуң чаагай чорууун улам ынай бедидеринче угланган чаа хемчеглерни ажылдап кылырынга болгаш социал-демографтыг шинчилелдерни чорударынга улуг ужур-дузалыг болур.

Ам болур шинчилелдерниң түңнелдери, чорудуп турар демографтыг политиканың ажыктыын көргүзер болгаш ону улам сайзыраңгайжыдарының чаа угланыышкыннарын ажылдап кылырынга дуза болур. Өг-бүле тудары-биле, өг-бүлелерниң чарлып турары-биле, кижилерниң эртем-билии-биле болгаш чамдык өске-даа айтырыглар-биле холбашкан чүүлдерни ханы анализтеп көөр арганы ол медээлер бээр. Өг-бүлелерни — ооң санының, уруг-дарыының, национализының, хөй-нииити бөлүүнүң, орулгазының, ажылдап турар, азыралында кижилерниң санының талазы-биле хуваар; херээжен кижиниң назы-харының, оларның уругларының санының, национализының, эртем-билииниң, ажылының, уругларлыг өг-бүлелерге күрүне дузазын күштелдирер талазы-биле немелде хемчеглер алдынган соонда, уругларның төрүттүнүп турарының удаа-дараалашкааның талазы-биле хуваар; өг-бүлениң состав аайы-биле хуваар, оларның амыдырал-чуртталгазының байдалы, орулгазы; бүрүн эвес өг-бүлелерниң тыптып келириниң чылдагааны, удаа-дараалашкаа... болгаш чурттакчы чонга хамаарышкан социал-демографтыг характеристиканы шинчилел түңнел материалдарынга бээр.

Шинчилелдиң программазында социал орулгаларның кайызын (аъш-чем продуктулары-биле хандырылганы экижидер, үлетпүр барааннарының ассортиментизин элбекшидер, шынарын экижидер, амыдырал-чуртталганың байдалын, медицина хандырылгазын, транспорт аргыжылгазын экижидер) баштай шиитпирлезе экил деп айтырыгга хамаарыштыр чоннуң санал-оналын алыры база көрдүнген.

Чурттакчы чоннуң күш-ажыл кылып шыдаар (эр улус 16—59, херээжен кижилер 16—54 хар) назылыг кижилерниң дугайында медээ база ынчаар чыгдынар. Ол — күш-ажыл курлавырларын өөренип көөрүнге чугула материал болур.

Бистиң республикавыска социал-демографтыг аралаштыр шинчилге Кызыл хоорайга Учебныйның, Кожзаводтуң соңгулда участоктарының девискээринге эртер. Барыын-Хемчик районга — Дөн-Терезин соңгулда участогунуң девискээринге, Каа-Хем районга — Ильинка, Бии-Хемге — Сушь. Сүт-Хөл районга — Алдан-Маадыр, Таңдыга — Чал-Кежиг, Улуг-Хем районга — Хайыракан соңгулда участоктарынга шинчилел чорудар. Аңаа белеткелди хынамчалыг боттандырар, кадрларны таарыштыр тургузар дээш шилип алдынган соңгулда участоктарының девискээрлерин саналга участоктарынга хуваан. Организастыг пландарны тургузарынга күрүнениң статистика органнарынга хоорай, район, болгаш көдээ Советтериниң күүскомнары боттуг дуза чедирген.

М. ОНДАР,
Тыва АССР-ниң Статэргелелиниң чурттакчы чоннуң чизезиниң болгаш шинчилелиниң талазы-биле килдистиң начальниги.

Үш аңгы назы-харлыг кижилер, үш херээжен кижиниң салым-чолдары — чаңгыс өг-бүледе. Дайынга өлген солдаттың кадайы, адазын кажан-даа көрбээн оон уруу болгаш уруунуң улгады берген кызы.

Ульяна Григорьевна Мороз бүгү назыда колхоз шөлүнге ажылдап келген, оон уруу Нина Даниловна экономист, уруунуң кызы Людмила Корсунь-Шевченконуң башкы училищезиниң дөрткү курузунда өөренип турар.

Делегейниң ийиги дайыны он-он миллион кижилерниң амы-тынынга четкен өлүмге таварыштырган, Украинаның бичии сууру дайын үезинде 360 чурттакчыларны оскунган. Ынчаарга ол суурнуң салым-чолу бүгү чурттуң салым-чолу-биле тудуш болган: Тиилелгени бичии суур бүгү чурт-биле деңге үлешкен.

Хлыстуновка суурда мемориалдыг тураскаалда ооң 360 чурттакчыларының аттарын алдын үжүктер-биле сиилбип бижээн. Ада-чурттуң хосталгазы дээш олар амы-тынын бергеннер.

ДАЙЫН ХАЛАВЫ КАЖАН-ДАА БОЛБАЗЫН

«Дайын халавы кажан-даа болбазын, боттарының ашактары дайынга өлүрткен херээженнер Совет Эвилелинге болгаш Англияга кажан-даа турбазын дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырынче силерни. Англияның херээженнерин ашактарывысты дайынга оскунган херээженнер бистер. кыйгырып тур бис!». Делегейниң ийиги дайынының фронтуларынга боттарының ашактарын оскунган херээженнерниң — Украинада Хлыстуновка суурнуң (Черкасск область) херээжен чурттакчыларының Англияның херээженнеринге чоруткан чагаазында ынчаар бижээн. Великобританияның премьер-министри Маргарет Тэтчерниң дайынзырак чугааларынга килеңнээн совет херээженнер Англияның херээженнеринге ол чагааны бижиир ужурга таварышкан.

Тиилелгениң хүнүнден бээр барык дөртен чыгам чылдар эрткен. Ынчалзажок дайынга ашактарын, оолдарын, чоок кижилерин оскунган херээженнерниң чүректери амга чедир саргып чоруур: Хлыстуновканың үш чурттакчы бүрүзүнүң ийизи тулчуушкун шөлдеринге өлген.

...Суурда амгы үеде 1300 хире чуртталга бажыңнарында үш муң ажыг кижи чурттап турар. Г. И. Котовский аттыг колхоз — улуг ажыл-агый. Хлыстуновканың тараачыннары амгы үеде эки чурттап, ажы-төлүн өстүрүп, тараа тарып, мал азырап турар. Ынчалзажок дайын халавы кажан-даа болбазын олар чүректиң ханызындан күзеп турар.

...Тиилелгениң байырлал хүнүнде — чылдың-на Хлыстуновканың бүгү чурттакчылары мемориалдыг тураскаалдың чанынга чыглып келгеш чаңгыс чер чурттугларының маадырлыг чорууун сактып, оларның чырыткылыг тураскаалынга мөгейип турарлар. Суурнуң херээжен чурттакчылары Англияның херээженнеринге мынча деп бижээн: «Бистиң ханы качыгдалывысты сактып көрүңер, НАТО-нуң харысалга чок политиктери болгаш генералдары силерниң болгаш бистиң ажы-төлдеривиске халапты база катап белеткеп турарлар-дыр. Оларның ол айыылдыг планының боттанырын болдурбаалыңар. Ам-даа орайтаваан!».

В. РЕПИКТИН фотолары.
СЭТА-ның фотохроникасы.

МИНИСТРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Нацияларр Организациязының Кол Ассамблеязының XXXIX сессиязынга Совет Эвилелиниң көдүрген эң чугула чаа инициативаларын бүрүн деткип турар бис деп, Афганистанның даштыкы херектер министри Ш. М. Дост медеглээн.

Совет саналдар тайбынны болгаш улустарның айыыл чок чорууун быжыглаарынче база камгалаарынче угланган деп, СЭТА-ның корреспондентизинге берген интервьюзунга ол онзалап демдеглээн. Империализмниң улам күштелген чимзениишкиннеринге удур демиселге хөгжүп орар чурттарның улустары-биле ССРЭ-ниң дээштиг эп-сеткил каттыштырылгазының илергейлээшкини болган совет саналдар чугула ужур-дузалыг болуп турар деп, министр чугаалаан. Космос делгемин милитаризастаазын болдурбазынче угланган совет инициативаны ол онза чугула ужур-дузалыг деп санаан.

Бүрүн эргелиг өске күрүнелерде ниитилел-политиктиг тургузугну божааннадырынче угланган күрүне терроризминиң политиказын болгаш күрүнелерниң өске кандыг-даа хөделиишкиннерин болдурбазының дугайында ССРЭ-ниң саналы дыка улуг ужур-дузалыг болуп турар деп, Ш. М. Дост айыткан. Афганистан Демократтыг Республикада социал-экономиктиг системаны АКШ-тың империализми өскертирин. оон бүрүн эргезин болгаш девискээр талазы-биле бүдүн чорууун үрээрин оралдажып турар.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

Социализм чурттарында

ЧААРТЫНГАН ЧЕР

ХОШИМИН. Төп Плато можуну «Вьетнамның бедии» деп шаг-ла бээр адап келген. Чурттуң даглыг районнарында бойдустуң кайгамчык хөй байлактары бар. Ол ышкаш көдээ ажыл-агыйның, ыяш үлетпүрүн хөгжүдеринге, үнелиг техниктиг культуралар болур каучук бээр үнүштерни, кофени, шайны өстүреринге база бүдүреринге улуг аргалар бар. Ынчалзажок даглыг черниң ол бүгү экономиктиг аргаларын улусчу эрге-чагыргазының чылдарынга чедир ажыглавайн турган. хөй муң кижилер аш-чуттан, аарыглардан кырлып келген. Ылангыя биче националдарның төлээлекчилери хөй өлүп турган. Колонизаторлар боттарының араатанныг хоойлузун — «Чарылдырар болгаш чагырар» деп принцивин Вьетнамның девискээринге калбаа-биле ажыглаан.

Вьетнамның мурнуу девискээрин хостаан дораан-на улусчу эрге-чагыргалар даглыг районнарга улус ажыл-агыйын шапкын хөгжүдерин. чоннуң материалдыг байдалын экижидерин, культурлуг деңнелин бедидерин эгелей берген. Чаа-чаа суурлар тургустунган Төп Плато можунуң даглыг районнары улам-на чаартынып. сайзырап турар.

ШИНЧИЛЕЛ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ЭЭЛЧЕГЛИГ СЕЗОНУ ДООЗУЛГАН

УЛАН-БАТОР. Моол-совет каттышкан комплекстиг биология экспедициязының интернационалдыг отрядтары боттарының баазаларынга солун тывыышкыннарлыг болгаш ажыдыышкыннарлыг ээп келген. Делегейде ол чижектиг улуг эртем коллективтериниң бирээзи— ук экспедиция Моол Арат Республиканың девискээринге эртем-шинчилел ажылдарының юбилейлиг он бешки сезонун чедиишкиниг доосккан.

Ийи чурттарның эртемденнери бо чылдың чайгы сезонунуң дургузунда Моолдуң мурнуу-барыын болгаш мурнуу кезээниң үнүштерин ханызы-биле шинчилеп көргеннер. «МАР-ның ажыктыг үнүштерниң атлазын» тургузарынга эртем-шинчилелдерниң материалдарын ажыглаар. Чурттуң күрүне ажыл-агыйларының тарылга шөлдериниң чуруун болгаш агрохимиктиг анализин эртемденнер кылган.

Моолдуң биология курлавырларын шинчилээринге, өөренип көөрүнге, оларны эртем ёзузу-биле ажыглаарының база катап өстүрериниң үндезиннерин ажылдап кылырынга экспедиция улуг рольду ойнап турар. МАР-ның хөрзүнүн, үнүштериң болгаш агаар-бойдус байдалдарын тодаргай тайылбырлап бижээн чуруктарны кылган болгаш парлаан. Республиканың экономиказының янзы-бүрү адырларын чедиишкиниг хөгжүдеринге эргежок чугула хөй сүмелерни ажылдап кылган.

АЖЫКТЫГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

БУДАПЕШТ. Бүгү-эвилелдиң «Машприборинторг» каттыжыышкынының дамчыштыр ССРЭ-ден садып алган приборларны болгаш дериг-херекселдерни Венгрияның бүдүрүлгелеринде чедиишкиниг ажыглап турар. Венгрияның бүдүрүлгелериниң организациялары болгаш Бүгү-эвилелдиң ол каттыжыышкынының аразынга баштайгы керээни чаргандан бээр бо чылын чээрби беш чыл болган. Бо эрткен чылдар дургузунда кады ажылдажылга калбарган болгаш чаа-чаа хевирлерлиг болуп хөгжээн.

«Машинприборинторг» каттыжыышкын-биле бистиң кады ажылдажылгавыс чыл бүрүде улам-на калбарып турар деп. Венгрияның «Электроимпекс» фирмазының чиңгине директору Ференц Кралик СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн. Радио болгаш телевидение студияларын дерииринге эргежок чугула херекселдерни ол фирма Совет Эвилелинге чорудуп берип турар.

Венгрия бодунуң ээлчээнде ССРЭ-ден электроннуг нарын херекселдерни четчелээр блоктарны, хемчээр янзы-бүрү приборларны садып ап турар.

БҮДҮРҮЛГЕНИ ЧААРТКАН ТҮҢНЕЛИНДЕ

СОФИЯ. Варнаның Г. Димитров аттыг судно тудар комбинадының коллективи продукцияны чаартырының программазын хуусаазындан бир чыл бурунгаар күүседипкен. Судноларның ийи хевиледеринге — контейнервозтарга болгаш чүък сөөртүр судноларга күрүне комиссиязы эң бедик шынарның демдээн тывыскан.

Бүдүрүлгени чаартып. сайзыраткан ачызында Варнаның судно тудуунуң комбинадынга ол хире улуг күчүлүг судноларны бүдүрер аргалыг болган. Судно тудуунуң бүдүрүлгезин сайзырадырынга Совет Эвилели-биле кады ажылдажылга улуг рольду ойнаан деп. комбинаттың кол директорунуң оралакчызы Никола Андреев чугаалаан. Материал-техниктиг чаа баазаны тургузар талазы-биле совет специалистерниң дузалааны ол онзалап демдеглээн. Комбинаттың коллективи амгы үеде ийи чаа судноларны төлевилеп. бүдүрер деп турар.

(СЭТА).

Өртке удур албанның кижилери

«ОЛУТ ОРБАС КИЖИ» ДИЖИР

— Николай, бөгүн чайлыг сен бе?

— Чүнү канчаарың ол?

— Бажың ажылынга бичии дузалаштырыптайн дээш...

— Мени буруудатпайн көр, кожа, шыдавас мен, воскресенье ажыглап хоорай кезиирим ол. Чурттакчылар бажыңнарынга орда чугаалажыр болгай.

— Олут орбас кижи-дир сен ийин. Үргүлчү-ле бир-ле чүве дээш дүвүреп чоруур.

Николай Онуфриевич Янущик сөөлгү сөстерни элээн ырай бергеш дыңнаан. Шынап-ла ооң «олут орбазы» чөп. Чолаачылап турган үезинде-даа, Бии-Хем районнуң өртке удур профессионал кезээнге дайынчылап эгелээш-даа, олут орбас чаңчылдыг. Чок болза, дежурныйлап орар. азы профилактика чорудуп, хуу бажыңнар, объектилер кезип чоруп каар. чок болза, бичии оолдар, уругларны чыып алган, маргылдаа эрттирген турар. Өг-бүлезиниң кежигүннери ооң «олут орбазынга» пат чаңчыгып калган. албан-хүлээлгезин күүседип чоруп турар кижиниң чүү дээр боор!

Дыка хөй чылдар дургузунда Кызылга чурттап, каннакчылап, чолаачылап ажылдап келген Николай Онуфриевич Янущик ажыл-амыдыралының аайы-биле он дөрт чыл мурнунда Тураңга көжүп келгеш, база-ла чолаачылай берген чүве-дир. Ажылдап кирип алган бүдүрүлгезинге эрги машина хүлээп алгаш ону шуут үш чыл дургузунда шыгырт тургужере, элендизи четкижеге чедир мунган. Чаа машина маназ, сураг, а өскелери ээлиг. Септекчилеп кезек ажылдаан-даа.

Чолаачы Янущиктиң сеткили бир хүн дестүнмээн. Даргазынга келген. Шимчеп турар чүгээн тывылбас болза ол коллективтен үнүп чоруурун дыңнаткан. Кызымак ажылдакчызын оскунарын дарга күзевезе-даа. ам канчаар, машина чок улус. чолаачы кижини тудар эвес, чөпшээрешкен. «Чаа машина тып аарывыска катап кээп. ажылдаар сен» деп чагып-чагып, билдириишкинге ат салып берген.

Бажың-балгадының ажыл-агыйын элээн башкарып кааш, база бир черге чолаачылап ажылдаар дээш Николай Янущик чаныпкан.

— Дүн-хүн чок ырак рейстер барбас, дыштаныр хүннерде, байырлалдарда бажыңга олурар хостуг ажылдан тып ап көрем — деп кадайы чугаалаач.

Ооң даартазында Николай Онуфриевич кожаларының бирээзинге дужа берген. Ажылындан үнүп алганын, таарзыр чер дилээр дээнин ол аңаа чугаалаан.

— Өртке удур кезекке ажылдай бер. Машиналар амдызында ээлиг, баштай дайынчылап кирип ал. оон чаа машина кээрге хүлээп-ле алгай сен— деп. кожазы сүмелээн.— Дөмей-ле хостуг кижи ышкажыңчыл. Ам ажылдаарым ол, кады бараалы даан. танышкай сен.

Николай Янущик чорупкан. Өртке удур албан чериниң дугайында сураан дыңназа-даа, аңаа ажылдай бээр мен деп бодаваан болгаш орта артып каарынга улуг-ла бүзүревейн чорупкан.

Даартазындан эгелеп дайынчылап ажылдаар деп дугурушкаш, Янущик чаныпкан. Хоржок хире болза билдириишкин бижээш үне-ле бергей мен деп бодаан.

— Таакпылап үнгеш кайнаар чидип чордуң?— деп. кадайы айтырган— сугладыр дээш манаарымга сураг бардын.

— Ажылга кирип ап чордум.

— Каяа?

— Өртке удур кезекке.

— А богда-а! База-ла дүн-хүн чок чиде бээр чер...

Өртке удур албанның ажылы Николай Онуфриевичиниң сеткилинге таарзы берген. Ол дайынчылап туда-ла чолаачы хереглеттине берген. ынаар шилчивээн. Берге-даа болза чугула ол үүле-херек ооң сеткилинге аажок таарышкан.

Шынап-ла «өөттен артар» эвес. Чонга дыка чугула мергежил.

...Районнуң совхозтарының бирээзиниң гаражы өрттенген деп медээ келген. Дайынчылар белеткенипкеннер. Та кандыг чылдагаандан чүве. ынаар чорууру машинаның чолаачызы тывылбайн барган. Николай Янущик рульга олурупкан. Медээ-алгызын кышкыртпышаан, совхоз төвүнге дораан келгеннер. Болган халаптың дугайында дыңнадып турда, олар чоруп орда, үш хире машина элээн өрттени берген болган. А чээрби хирезин өртке удур албанның ажылдакчылары чалбыышка дээртпейн камгалап ап четтигипкеннер. Оларны өөскүп орган кызыл чалбыыштың дылындан барык күш-биле «былаап» алганнар.

Ол таварылганың соонда болган чугаага Николай Янущиктиң биче эвес салыышкынын демдеглээн. Бир эвес ол машина башкарып билбес турган болза, бир эвес ол чүгле дайынчызынга чылдагааннаан болза, бир эвес... Ынчан өрттүң чедирген каражазы эвээш эвес болур турган.

— Өрттү өжүреринден ону болдурбазы чиик — деп. Николай Онуфриевич чугаалады. — Бодап көрүңер даан. Өрттүң айыылы дыка улуг. Бажың-балгат, эт-сеп хып калыр, оон кедерезе кижилер-даа амы-тынындан чарлып болур. А ону болдурбас дизе, чурттакчы бүрүзү. ажылдакчы бүрүзү чүгле серемчилелдиг болур херек. Өртке удур айыыл чок чоруктуң дүрүмнерин сагыыр. ол халап үне бээр ийне дээш үргүлчү кичээнип чоруур болза. айыыл колдуунда болбас. Ынчангаш тайылбырлаашкынны чон ортузунга чорудуп турар бис.

Н. О. Янущик амгы үеде оперативтиг дежурный. Өрттенген гараж дугайында таварылганы ам-даа утпаан.

— Оваарымча чок чоруктан ол өрт өөскээн—дээш бажын чайкаар.— оолдар кирип келгеш, таакпы кыпсып алыр дээш от шапкан ышкажыл. Кайы-хамаан чок от ажыглаарының уржуу ол болган. Ону кандыг оваарымча чок чорук дээр боор. харысалга чок чорук-ту ийин. Манаа бис база буруулуг бис чедир ажылдаанывыс-тыр ийин.

«Назыны элээн улгады бергеш тып, шилип алган мергежилинге кижи база мынчаар хандыкшый бээр чүве-дир аа?» деп. олче көргеш. ол чугааны дыңнааш, кижи бодаар бээр. Ажылы-биле холбашкак чүүлдерни сеткилиниң ханызындан ынчаар сайгарып. бодап чоруур дээрге, мергежилинге бердингени ол. Өскениң частырыын, өскениң алдагдалын бодунга хамаарыштыр бодап бодунуң четпези деп санаары дээрге ак сеткилдиг хөй дээш хорээн өйүп чоруур кижилерниң онзагай талазы болур.

Д. ЧЫДЫМ.

ПОЛИТБЮРОНУҢ ХУРАЛЫ

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының ТК-зының Политбюрозунуң хуралы болган. Афганистан Демократтыг Республиканың күрүне эрге-чагыргазының чер-чер органнарынга соңгулдаларга белеткелдиң чоруп турарының дугайында айтырыгны аңаа чугаалажып көрген. Соңгулдаларга белеткел республиканың партия болгаш күрүне органнарының, хөй-нииити организацияларының ажылынга кол угланыышкын болуп турарын АУДП ТК-ның Чиңгине секретары, АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң Даргазы Б. Кармаль хуралга онзалап демдеглээн.

Күрүне эрге-чагыргазының чер-чер органнарынга ам болур соңгулдалар афган ниитилелди улам-на демократчыдарының, партияның чон-биле харылзааларын быжыглаарының оруунга чугула базым болур деп, ол айыткан. Чурттуң административтиг чер бүрүзүнүң, бүгү нацияларның болгаш аймак улустарның чаңчылдарын, национал культуразын хүндүлеп база барымдаалап көөрүнүң эргежок чугулазын Б. Кармаль демдеглээн.

ДҮЖҮП БЕРГЕННЕР

ЛУАНДА. (СЭТА). ФНЛА дээр контрреволюстуг бөлүктүң 1,5 муң хире чепсектиг дээрбечилери сөөлгү үеде Анголаның эрге-чагыргаларынга дүжүп бергенин АНГОП информация агентствозу дыңнаткан. Бодунуң чонунга болгаш республиканың дүрүм ёзугаар чазаанга удур дайынның кандыг-даа кеди чогунга дээрбечилер бүзүрээш, эрге-чагыргаларга эки тура-биле дүжүп берген.

Боо-чепсээн холдан салгаш, дүжүп бергеннерниң аразында ФНЛА «штавының» начальниги Афонсу ди Кастру Тонта, ооң дузалакчызы Донгала Гарсиа Салва, «Маланжеде фронтунуң командылакчызы» Луиш Оао болгаш өскелер-даа бар.

Боттарының азыышкыннарын медереп билгеш, эки тура-биле дүжүп бергеннер тайбың амыдыралче шилчип кирер арганы Анголаның чазааның берип турарын агентство демдеглээн.

ЧЫСКААЛ БОЛГАН

ДЕЛИ. (СЭТА). «Америк империализм-биле Пакистанның шериг эвилели чок болзун!». «Азияга боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбас!» деп лозуңнарлыг массалыг чыскаал болгаш митинг АКШ-тың Делиде элчин чериниң чанынга болган. Азияга америк империализминиң дайынзырак политиказын болгаш америк-пакистан шериг эвилелин чыскаалдың киржикчилери шыңгыы буруу шапкан.

АКШ-тың болгаш Пакистанның аразында дайынзырап шериг эвилели Индияның, Афганистанның болгаш Азияның өске-даа күрүнелериниң айыыл чок чоруунга шыңгыы кыжаныышкын болуп турарын митингиге чүве чугаалааннар айыткан. Пакистанга шериг чепсээн бээрин лоп-лопаан соксадырын болгаш АКШ-тың Индий океанда шериг баазаларын узутаарын чыскаалдың, митингиниң киржикчилери негээн.

ПАРТИЯНЫҢ СЪЕЗДИЗИНДЕ

СИДНЕЙ. (СЭТА). Австралияның Социалистиг партиязының (АСП) съездизинге отчёттуг илеткелди АСП-ниң чиңгине секретары Питтер Саймон кылган.

Тайбынның идеяларын пропагандалаары, империализмниң чимзениишкиннерин сойгалап илередири партияның, ооң чер-черде организацияларының бүгү ажыл-чорудулгазының үндезини болур ужурлуг деп, илеткелчи онзалап демдеглээн. Австралияда америк шериг баазаларынга удур демиселди империализмниң дайын пландарынга удур демиселге бистиң чугула салыышкынывыс болур деп, ол чугаалаан. Австрали девискээрде ындыг баазаларның бары Австралияның национал хамаарышпас чорууң болгаш бүрүн эргезин шыңгыы боогдап турар.

Антисоветизмни болгаш антикоммунизмни өөскүткени империализмниң чаа дайынга белеткелиниң кол чүүлдериниң бирээзи болуп турар деп, партия ТК-ның отчёттуг илеткелинде айыткан.

ВЕЛИКОБРИТАНИЯ. Британ ажылчын шимчээшкининиң төөгүзүнге эң-не узун хуусаалыг болгаш чидиг демисел — Англияның шахтёрларының ниити-национал ажыл соксадыышкыны алды ай дургузунда үргүлчүлеп турар.

Оларның-биле эп-сеткил каттыштырылгазының илергейлээр дээш капиталга удур тулчуушкунче чолаачылар болгаш далайжылар, чүдүрүкчүлер болгаш демир-орукчулар база кирипкен. Чурттуң болгаш даштыкының ажылчын аңгызы Англияның ажыл соксаткан шахтёрларынга материалдыг болгаш мораль талазы-биле деткимчени көргүзүп турар.

ЧУРУКТА: ажыл соксаткан дагжыларның болгаш оларны деткээн ажылчы чоннарның массалыг чыскаалы Брайтонга болган.

СЭТА-ның фотохроникасы.

Улустуң бүгү делегейге алдаржаан чонуң «Жок» деп Күрүнениң академиктиг танцы ансамблиниң көргүскен ойнаашкыннары — чонунуң амыдыралының катаптаттынмас чурумалы-дыр. Ансамбль коллективиниң репертуар программазында — ССРЭ-ниң улустарының танцылары, а ол ышкаш болгар, венгр танцылар, ырлар.

Республиканың юбилейинге чаа программы коллектив белеткеп тургускан.

ЧУРУКТА: «Мэрцишор дугайында тоол» деп танцы композициязы — молдав улустуң час байырлалының дугайында аас чогаалдарының шүлүглел хевирлериниң бирээзи-дир.

М. МОТЫРНИКОВТУҢ болгаш А. СИМАНОВСКИЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ААС-КЕЖИКТИҢ ЧЕЧЭЭ

Крымның ажык дээриниң адаанда залды долдур көрүкчүлер олурупкан. А сценада чиңгежек дурт-сынныг, дыдыраш кара чажы хатка эстээн аныяк херээжен ынакшыл, Төрээн чурт, дүвүрел болгаш идегел дугайында ырлап турган. Чыглып келген кижилерниң бүгү сагыш-сеткили, ыраажының соруннзазынга алзыпкан дег, ооң бүрүн эргезинде. Бо төнчү чок чогаадыкчы амыдыралчы күш кайыын кээп турарыл?

— Мындыг ужуражылга-концерттер мени улам күш киирер. Дыннакчыларымның эргим чымчак арыннарынче көрүп тура, Буковинада Маршенцы суурга улуг болгаш найыралдыг тараачын өг-бүлеге эрткен чашкы шаам караамга көстүп кээр. Авам, ачамның виноград шөлүнге ажылдап турганын сактып кээр мен. А бажында бистерни, алды кижини угбавыс Зина карактап турган. Дайын соолунуң кончуг-даа аар-берге чылдары турган чүве. Аар аараш улуг угбавыстың карда көзүлбестээн. Ам-даа ооң мурнунга мөгейиксээм кээр. Кадыг-бергелерге-дээ торулбайн, ол бистерни, дуңмаларын, музыкага болгаш поэзияга ынак болурунга өөредип каан.

Мээң чашкы шаам кончуг аар-берге эрткен-даа болза, ону аас-кежиктиг дээр мен. Чүге дизе мен бөдүүн, биче сеткилдиг ажылгыр кижилерниң аразынга өскен мен. Олар шуптузу мээң ыяап-ла артист болурумга бүзүрээр турганнар. Ачам база аажок бүзүрээр турган. Ол кежээлерде уруглары-биле кады ырлаарынга ынак кижи. Шак ындыг кежээлерде мен молдав, украин, орус улустуң ырларының кайгамчык күжүн, каас-чаражын билип ап келген мен. Мээң баштайгы ырым башкызы Александр Георгиевич Драб база бүзүрээр турду. 10 харлыымда солист апаргаш, амыдыралымда бир-ле дугаар шаңналым— баянны алдым— деп, ыраажы чугаалаар.

Хөй-даа эвес үе эрткен соонда виноградчы Ротарунуң дөрт уруу профессионал сценаже үнгеннер, а оларның улуу София совет эстраданың «сылдызы» апарган. Ооң ырларын бижээн пластинкаларны хөй-хөйү-биле үндүрүп турар апарган. ооң концерттеринче билет тывары берге, а ооң телевидениеге көстүп кээрин миллион-миллион көрүкчүлер манап турар. Бо бүгү Украин ССР-ниң улустуң артизи, Ленинчи комсомол шаңналының лауреады, делегей конкурстарының лауреады София Ротаруга чаңгыс-даа болуушкун ырызы чокка эртпес чер Буковинадан эгелээн.

Ылангыя улустуң ырларын күүседиринге аныяк София ынак болгаш оларга таарзыр турган. Ынчангаш бодунуң келир үезин, ынак ыраажызы Людмила Зыкина ышкаш, чүгле улустуң ырларының күүседикчизи болур кылдыр бодап чораан. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң республика конкурузунга баштайгы чедиишкининиң соонда ол Черновицкиниң музыка училищезинге кирип алган. Ол-ла үеде Черновицк университединиң эстрада оркестриниң солизи апарган. Оркестр-биле ажыл аңаа улуг салдарлыг болган болгаш 1968 чылда аныяктарның болгаш студентилерниң Болгарияга чыылган IX Бүгү-делегей фестивалынга ооң ырларын дыңнаан. Софияның төрүттүнген хүнү, август 9-та, жюри ыраажыга лауреаттың алдын медалын тывыскан.

Репертуарының күүседикчи аянының өскелерге дөмейлешкээ илереттингени «эзүлде аарыын» эрткениниң соонда ыраажы биле ооң ашаа Анатолий Евдокименко 1971 чылда ансамбль тургузуп алгаш, Буковинаның бот-тывынгыр композиторларының ырларынга даянып, ажылдап эгелээннер. Владимир Ивасюктуң, Левко Дудковскийниң, Валерий Громцевтиң ырлары София Ротаруну репертуарының кол өзээ апарган.

— Эстрадага кандыг болза экил?— деп айтырыг мени үр үениң иштинде дүвүредип келген. Бир катап Владимир Ивасюк меңээ «Червона рута-ны» эккелбээн болза, мээң салым-чолум та кандыг турар ийик. Бодум композиторумну тып алганым ол! Мен бодаарымга Ивасюк бодунуң эстрада ырларынга улустуң ырларының аяның кончуг камныыбиле арттырып ап, ону амгы үениң аянынче таарыштыр киирип билир композитор — деп, С. Ротару чугаалаар.

Звездный хоорайга совет космонавтыларга, ооң соонда Төп концерт залынга «Червона рута» ансамбльдиң (атты ансамбльге ол ыры берген) концерти ансамбльдиң база ооң солизи София Ротаруну адының алгыырының ёзулуг-ла эгези болган.

— Долу бердинмишкин — уран чүүлде мээң үзел-бодалым. Ыраажының үнү дээрге чүгле херексел-дир, ооң аңгыда талант, күш-ажыл, сагыш-сеткил негеттинер апаар. Ол ышкаш хей-аът кириишкин-биле ажылдаар херек — деп, ыраажы чугаалаар.

София Ротаруну баштайгы-даа, сөөлгү үеде-даа улуг чогаадыкчы чедиишкиннери хамааты ырларның күүселдези-биле холбашкан. Ооң күүселдези-биле Евгений Мартыновтуң «Ие дугайында балладазын» азы Давид Тухмановтуң «Мээң төрээн чуртум» деп ырларын кижи уттур арга чок.

Даштыкыда-даа, чурттуң иштинге-даа үр гастрольдааның соонда ыраажының ынаң-ла ээп келири Ялтага бажыңынга баргаш, ыры-биле канчаар ажылдап турарын чугаалап бээрин оон дилээн мен.

— Чамдыкта сактырга ыры көрүкчүлерге таарзы бээринге чедир шупту-ла чүве кылдынган ышкаш, а залда органнарның хүлээп алыышкының сагышка четпес боор. Ынчан ол ыры-биле катап-катап ажылдаар апаар. Ырының авторуу-биле харылзажып ажылдаары ооң чедиишкиннинг болурунга улуг рольдуг дээрзи билдингир. Бир эвес композитор ырыны албан-биле кайыбир күүседикчиге таарыштыр бижээн болза, ол улам эки. Эстрада ыраажызы апарганымдан бээр элээн каш чылдар эрткенде, репертуарым тургустунган соонда безин шагдан тура күзеп чораан күзелимниң темазы чок боор турганын сактыдыр мен. Төрээн черге ынакшылды, аңаа ханы, ыдыктыг сагыш-сеткилди илереткен ыры херек турган. Ынчан Давид Тухманов мең ээ «Мээн Төрээн чуртум» деп ырызын сүмелээн. Баштай арай бүзүревейн турдум (ооң чедиишкиннинг болурунга), ынчалза-даа композитор-биле быжыг харылзаалыг ажылдааныбыстың түңнелинде чүгула интонацияны, ырының ханы эмоционалдыг күжүн дамчыдып шыдаар аргалыг болдум. Ол ыр мээң амыдыралымда чүгула үе-чаданы тургузуп, мээң чогаадыкчы ажылымда онзагай черни ээлээн.

— Карпаттарда рута чечээн аас-кежиктиг деп чугаалажыр. Силерге ол аас-кежик эккелген бе, София?

— Ийе. Ынчалза-даа ол дүвүрел чок эвес аас-кежик. Ол аас-кежик дээш эстрадаже, дыннакчыларымче үнер саныымда туржуп турар мен. Мынчага чедир сценаже белеткел чок, бодумга бүзүрүл чок үнүп көрбээн мен. Ам безин хөй чыл дуржулгалыг хиремде сценаже белеткел чок үнерин бодумга, бодум чөпшээревес мен. Ооң аңгыда «Кайда сен, ынакшыл?», «Сагыш-сеткил» деп фильмнерде бодумнуң киржилгемни маргыш чок чедиишкин деп шыдавас мен. Бодумнуң ол ажылдарымны эң-не шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп турар мен. Амгы үеде Төп телевидение мээң ажылым дугайында фильмни белеткеп турар. Үстүнде кинодарга ойнаан дуржулгам бо удаада кинога ажылымга улуг дуза боор, ол чедимчелиг болур боор дээрзинге идегээр мен...

— Улуг хөй-ниити ажылын чорудуп турарыңарны билир бис...

— Ийе, ам сес чыл иштинде Крым область Советиниң депутадынга соңгудуп келдим. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеринге дузалажып, чаа культура оджаглары тургусчурунга киржип турар мен. Ол ышкаш үргүлчү шеф концерттерни үндүрүп турар мен. Бо бүгү ажылдарны каттыштырары белен эвес дээрзи билдингир. хөй үени чогаадыкчы ажыл, өг-бүле (ылаңгыя оглум Руслан) негээр болгай. Ооң аңгыда база бир хөй-ниитичи хүлээлгем даштыкыже гастрольдарым бар болгай. Монреальга эрткен «Кижи болгаш ооң делегейи» деп делгелгени сактып олур мен. Совет павильон кайгамчык сонуургалда турду. Кижилер Совет Эвилелиниң экспонаттарының болгаш модельдериниң шынарындан аңгыда, бистиң амыдыралывысты аажок сонуургаар боор чораан. Концерт соонда биске аңаа-ла чугаалажыры-биле, айтырыглар салыры-биле хөй-хөй кижилер кээп турду. Чижээлээрге, Канаданың украиннери Совет Эвилелинде национарның аразында хамаарылгазын сонуургап айтырар. Украин молдаванка мен дээрзин тайылбырлаар ужурга таварыштым. Мээң ада-ием молдавтар, Украинада чурттап турарлар. Молдав школаны дооскан мен. Украинаның улустуң артизи болдум, а Крымның ажыл-ишчилери мени депутады кылдыр соңгуп, улуг идегелди көргүскеннер дээрзин чугаалаан мен.

Бистиң ырларывысты кайгамчык хүлээп ап турдулар! «Ийи скрипка» арай муңгаргай, лириктиг ыры болгай: кижиниң соонда чер кырынга ооң изи — ыры азы ийи скрипка, азы анай-хаактар артып калырының дугайында. Ол ырны дыңнааш Канаданың украиннери аажок ыглажырлар. Чүге? Азы ыраккы чаш шаанда адазының огороду оларның караанга көстүп келгени ол бе? Дазылы чок кижилер боттарының соонда ыры-даа, скрипка-даа, анай-хаактар-даа арттырып кагбазынга муңгарааннары ол ийикпе.

Ам ийиги он чыл улаштыр С. Ротару совет эстрада артистеринде көрүкчүлерниң бир ынак артизи болуп артып шаан. Чүгле бистиң чуртта эвес, а ол кая-даа барган болдур — ону эң-не эргим сагыш-сеткилдиг, кижилерниң идегелиниң, арыг дээр дээш дүвүрээзиниң үлежип чоруур үежизи кылдыр хүлээп ап турар.

М. ИСТЮШИНА.
«Советская культура» солундан.

ЧОГААДЫКЧЫ ДИЛЭЭШКИНДЕ

Аныяк өскенниң хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг киржилгезинден хөй-ле чүүлдер хамааржыр. Оларны чогаадылгаже чоокшуладыр, хандыкшыдар дээш сагыш салыры база чүгула айтырыг. Техниктиг депшилгениң шапкын хөгжүлдезиниң амгы бо үезинде ол айтырыгның чүгулазы чүден артык. Техниктиг бааза, техниктиг чогаадылганы организастаары база негеттинер. Ынчанмыже эң кол черни ону удуртуп башкарар талантылыг кижи ээлээр.

Кызылдың автоорук техникумунда техниктиг чогаадылганың лабораториязын удуртуп турар. Святослав Алексеевич Соколовтуң дугайын мааңа чугаалаар бодадым. Ол ёзулуг-ла бодунуң херээниң мастери кижи. Ол боду политехниктиг институтка-даа өөренип чораан. чоорту башкылаашкын ажылынче шилчий берген. Техниканы эки билири башкы ажылынга улам дузалыг болган. Ол № 4 ХПТУ-га техниктиг чогаадылга башкылап турган, ам автоорук техникумунда дөрт чыл ажылдап турар.

Техникумга кире бергеш, фойени, кабинеттерни, залды көрүштүг кылдыр дерип каанын эскерер сен. Бо бүгүнү үстүнде лабораторияның киржикчилери оолдар боттарының холдары-биле кылган. Бүдүрүлге мастерскаязының дерилгези эки, 25 хире хевирниң станоктары демир-даа, ыяшдаа болбаазырадырынга таарымчалыг болуп турар. Оолдар ук станоктарга чүнү-даа кылып өөренип алганнар. Башкызының үлегери, ооң талантызы шиңап-ла улуг ачылыг. Бо чылын Кызылдың автоорук техникумунуң баазазынга Чөөн Сибирьниң техникумнарының башкылары зона хуралын организастап эрттирген-даа таварылга эвес. Чүге дээрге үстүнде ажыл бо техникумда чедиишкиннинг болуп турар. Сургуулдар чүгле боттарының техникумунга эвес, харын республиканың бүдүрүлгелери болгаш телевилел организациялары-биле керээни чарып турар. Сургуулдар башкызының удуртулгазы-биле саазын кезер станоктуң телевилелин кылып белеткээн. Олар телевилел институттарынга тудуг объектилериниң беш янзы македин база кылганнар, УАЧД-ге көргүзери-биле тускай ускуууш телевилелин кылган. Шак ындыг өске-даа модельдерни хөйнү адап болур.

С. А. Соколовтуң удурткан лабораторияга чүгле бо чылын безин келир үениң 104 специализи чогаадылгачың практиктиг школазын эрткен. Сургуулдарның конструктор бюрозунда чедиишкиннинг ажылының дуржулгазын нептередири чүгула. Ол бүгүнү школа реформазы бистен негеп турар болгай.

Г. ТУТЫНИНА.

СПОРТЧУ МЕДЭЭЛЕР

ВОЛЕЙБОЛ

Риганың «Аврора» болгаш Ленинградтың ТТУ командаларының херээжен волейболистери ССРЭ кубогу дээш түңнел оюннарже кирген. Ол эргенн олар үш хүн үргүлчүлээн чартык финал оюннарның соонда чедип алганнар.

БАСКЕТБОЛ

Чурттуң бирги чери дээш болган маргылдааларның чаңгыс эвес удаа тиилекчизи — ЦСКА-ның баскетболистери беш ужуражылгаларны чедиишкиннинг эртип алгаш, ССРЭ чемпионадының баштайгы маргылдааларын дооскан. Олар сөөлгү оюнда Тбилисиниң динаможуларын 123:76 санга уткан.

Владивостоктуң «Спартак» командазы дээди лигада баштайгы удаа ойнап турар-даа болза, Вильнюстуң «Статибазын» 107:88 санга удуп ап, чедиишкиннинг болган. Ленинградтың спартакчылары биле Алма-Атаның «Университединиң» ужуражылгазы 68:67 болуп, алма-атажыларның тиилелгези-биле доозулган.

БАДМИНТОН

Могилевтан Светлана Белясова болгаш Горькийден Виталий Шмаков олар чурттуң бирги чери дээш Минскиге болган маргылдааның тулган чемпионнары атты чедип алганнар. Чааскаан ойнаарынга Белясова Минскиниң спортчузу он сес харлыг Влада Белютинаны, а Шмаков—дуржулгалыг спортчу Днепропетровскиниң төлээзи Анатолий Скрипкону үш улаштыр уткан.

ЧАДАГ-ТЕРГЕ СПОРТУ

«Социалистическая индустрия» солуннуң шаңналы дээш ССРЭ чемпионадының узун хуусаалыг чадаг-терге маргылдаазының сески чадазының түңнелдери Крым судагының кудумчуларынга илереэн. 147 километр дурттуг оруктү 3 шак 27 минута 43 секундада эрткеш, Куйбышев чурттуг Андрей Ведерников тиилекчи болган. Команда талазы-биле РСФСР мурнап турар.

Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга республиканың бирги чери дээш чиник атлетика маргылдаазы ийи хүн үргүлчүлээш, доозулган. Аңаа республиканың районнарындан болгаш хоорайлардан 159 шилиндек спортчулар шаңналдыг черлер дээш турушканнар.

Кызыл хоорайның шилиндек командазының спортчузу Дмитрий Кудрявцев 100 метрниң дистанциязын 11,4 секундада эрткеш база бедиин халырынга 185 сантиметрни ашкаш, тиилекчи болган. Ол узунун 631 сантиметрни халааш, бирги шаңналды чаалап алган. Үш дакпыр тиилекчилерниң бирээзи республиканың уругларының спорт школазының өөреникчизи Ирина Кудря болган, ол 200, 400 метрниң дистанцияларынга маңнаарынга база ядро октаарынга өскелерни мурнаан. Ооң чаңгыс командада эжи Вика Исапова 100 метрниң чарыжынга болгаш узунун халырынга тиилекчи болган.

Кызылда Күрүнениң педагогика институдунуң студентизи Алексей Осипов 800 болгаш 1500 метр дистанцияларга мурнаан.

Ак-Довурактың спортчузу, чиик атлетикага спорт мастеринге кандидат Юрий Ооржак Бүгү-эвилелдиң чадаг чарыш хүнүнүң маргылдаазынга киришкеш, финишке бир дугаарында маңнап келген. Бо удаада ол бодунуң спортчу адын база катап бадыткаан. 5000 метрниң чарыжынга ол тиилекчи болган.

Маргылдааларның түңнелинде Кызыл хоорайның шилиндек командазы Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт комитединиң кубогун чаалап алган. Каа-Хемчилер мааңа идепкейлиг киришкеш, ийиги черни ээлээннер.

Н. КУЗЬМИНА.

ЧУРУКТА: маргылдаа үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ТВ

ОКТЯБРЬ 3-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». 9.55 — «Живет такой парень». Уран-чечен фильм. 11.30—11.50 — Телемедээлер.

14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Беш чыл — кижи бүрүзүнүң херээ». 15.10 — И. Гайдн. № 83 соль минор симфония. 15.40 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 16.10 —Концерт. 16.25 — «...Оң алды болгаш оон-даа улуг назы». 17.10 — Үрер хөгжүм концерти. 17.45 — Р. Погодин — «Кешка дугайында чечен чугаалар». 18.30 — «Чегем». Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — П. И. Чайковский. «Уруглар альбомундан». 19.15 — Ю. А. Жуковтуң беседазы. 19.45 — «Дневник директора школы». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». 21.30 — В. Вишневскийниң дугайында телефильм. 22.35 — Концерт. 22.45—23.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг телефильм. 8.35—9.35 — Ниитилел дугайында билиг. 10-гу класс. 9.05—12.30 — Немец дыл. Өөредилгениң 1-ги чылы. 10.05 ПТУ сургуулдарынга дамчыдылга. 10.35—11.40 — Н. В. Гоголь. «Тарас Бульба». 6-гы класс. 11.05 — Бистиң сад. 12.10 — Ботаника. 5-ки класс. Үнүш клетказы. 13.00 — Башкы болгаш оон солуну. «Учительская газета» солуннуң 60 чылынга. 13.30 — Төөгүнүң арыннары —1 Интернационалдың тургустунганының 120 чыл болганынга уткуштур. 14.15 — Ж.-Б. Мольер. «Мещанин во дворянстве». 15.15—15.20 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Сылдысчыгаш». 18.40 — Уругларга фильм. 18.55 — Делегейде болуушкуннарның дугайында беседа. 9.30 —Киножурнал. 19.15 — «Азия тöвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Чүнү номчуурул. 21.00 — «Үе». 21.30—23.05 — «Длинная дорога». Уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас, Соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени секундада 3—8 метр.

Дүне 2—7 градус, чамдык чөөлерге 10—15 градус соок. Хүндүс 12—17 градус, чамдык районнарга 0—5 градус чылыг болур.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени секундада 3—8 метр. Дүне 2—4 градус соок, хүндүс 15—17 градус чылыг.

Автоорукта эртенги шактарда туманнаар, чүвениң көстүрү 1000 метрден ашпас.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ОКТЯБРЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Особое подразделение»: 9.30, 11.20, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Новые приключения неуловимых» 14.30, «Джентльмен из Эпсона» 16.20, 18.10, 19.50 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Почти ровесники» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Бүгү-эвилелдиң «Сочи-81» конкурузунуң лауреады, Чечен-Ингуш филармониязының **«ИЧКЕРИЯ»** деп ыры-хөгжүмнүг ансамблиниң концерттериниң октябрь 4—5 хүннеринде **«НАЙЫРАЛ»** кинотеатрга болурун чарлап, аңаа көрүкчүлерниң кээрин чалап турар.

Концерттерниң эгелээри — 19.00 болгаш 21.00 шактарда.

СОНУУРГАКТАРГА

НАРЫНЫН!!!

Кижи 100000000000000 (чүс триллион) ажыг клеткалардан тургустунган. Деннелге—чаанда алды болгаш чартык квадриллион (6500000000000000) клетка бар.

Оожум байдалга, минутада 12-ден 20 чедир үндүр, киир тынып чыткан кижиге хонукта 400—500 литр кислород негеттинер. Деннелге — аът минутада 12 катап тынар, улуг күске (аскыр-деге) — 60, канарейка дээр ыраажы куш — 108. Күскү үеге бодаарга, чазын тыныш үштүң биринге дүргедээр.

Кижиниң организминде хан дамырларының узуну чүс муң километр хире.

Кижиниң дылында 9000 хире амдан ылгаар арга бар.

Баш дүгүнүң ортумак саны: сарыг баштыгларда—140 муң, кара баштыгларда —102 муң, кара-сарыг баштыгларда— 109 муң, кызыл-сарыг баштыгларда —88 муң.

Эң кадыг, дошкун дээн эрлер безин хүнүнүң-не бирден үш миллилитр карак чажын төгер. Карак чажы тускай бестер дузаазы-биле доктаамал ылгалып үнгеш, карактарны шыгыдып, оларны хирден, доозундан, агаардан камгалап чоруур.

БОДУМ БОДУМГА...

Шак-шагы-биле кышкырып кээр чаш уруг ыызы ада-иезиниң, долгандыр турар кижилерниң нервизинге дээптер. Ындыг ыглаган уругнуң ыызынга удур эң эки арга — бир эвес ол кадык-ла болза —ооң бодунуң үнү. «Авторнуң» үнүн бижиткен магнитофон лентазы чартык чыл чедир назылыг ыглаган уруг бүгүдезин «аргалаптар».

Чаш төл-ле удуп чытса, адане магнитофонун «ыызын» шыдажып апаар.

«Комсомольская правда» солундан.

МАРГЫЛДААДА ЧАПСАР

Анатолий Карпов биле Гарри Каспаровтуң аразында делегейге бирги чер дээш шыдыраа маргылдаазының октябрь 1-де ойнаар ужурлуг сески салыын бөгүн, октябрь 3-че шилчиткен: Каспаров ийиги тайм-аутту алган.

(СЭТА).

ЭШТЕР НОМЧУКЧУЛАР!

«ШЫН» солунну чагыдып алырынче далажыңар!

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, харыысалгалыг секретарьның 2-25-35 секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60 культура килдизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45 солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2058.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—00539.